

Šla je mimo njega vročina in mraz, toča in cvetje, sneg in rosa, a čebelar je klečal in prosil in jokal. Kolena so se mu vtisnila in ugreznila v zemljo, in njegova lica je objela in prepregla mehka in bela brada, kakor da ga je zapadel sneg. Sklepal in razprostiral je roke proti oltarju, in kadar ga je obiskala pomlad, je vsega zagrnila in obdala z zelenjem in rožami, in kadar so prinesli mrazovi sneg in led v deželo, so zakrili tudi njega z bisernim plaščem, in ledene sveče so obrobile njegove solzne oči. Ko pa so pretekla leta in dnevi, je prišlo odpuščenje in milost ubogemu čebelarju:

Nad njim so se zgrnile čebele v prosojen in dehteč živ pajčolan ter zarajale okoli njegove glave. In ko se je zabliskalo solnce z rosnih nebes skozi cvetočo jablano, so se njegovi žarki splekli s čebelami v zlato in žarečo krono, ki je venčala čebelarja.

Križev pot Petra Kupljenika.

Zgodovinska povest. Spisal Pastúškin.

Prva postaja.

I.

Isti čas, pred več kakor tristo leti, je segla kriva vera v deželo, od severa doli, vera hladne krvi in prevejane pameti, in nekaj stebelc se je prerilo skozi špranje domače ograje tudi k nam; prerilo se je, dorastlo in se vsemenilo. In seme je padlo na rodovitno grudo. Gospod pa pravi: Udaril bom pastirja in ovce se bodo razkropile. In tako se je zgodilo. Izmed pastirjev je bil tudi Peter Kupljenik.

Zgodnje rožnikovo jutro je dihlo nad Sv. lucijskimi in tolminskimi krovi, dremajočimi ob sivomotnikavem pasu, bistri Soči, ki jih je delila na dvoje, se privijala k njim, pa se zopet umikala — silna kača, ki je učarala bela jagnjeta na zeleni loki. V koči ob cesti, vodeči iz Baške doline proti Tolminu, je nekaj zaškripalo, zaškrtalo, zacvililo in v oknu se je prikazal moški obraz. Gola roka je založila oknico s polenom in mož je prisluhnil. Koraki, precej hitri. Videti ni nikogar. Bliže in bliže. Več nog. Zdaj bodo na ovinku. Tam so. Že jih je razločiti posamez. Spredaj nekdo z veliko svetilko v roki. Svetilka gori, brli, se bori z dnevno svetlobo, omaguje. Za njim — koliko jih je? Trije, pet, šest, vsi z dolgocevkami na rami,

le tam v sredi — kaj? dolga, valovita halja? ženska? Ne. Na glavi se temni širokokrajnik — torej duhovnik?

Z okna zrožlja prisiljen kašelj. Glave na cesti, razen ujetnikove, se ozro tjakaj.

„Imamo še daleč do Tolmina?“

„Dobro uro — ne, vi stopate hitro, mudi se vam: tri četrt ure dobre hoje — še ne.“

„A kako tako zgodaj pokonci?“

„Ne poznam vas, možje, ne zamerite, če odgovarjam z vprašanjem: kam pa vi tako rano v procesiji in z lučjo? Gotovo prihajate od daleč?“

„S Kranjskega. Boste že še slišali. Iz Loke.“

„Boste slišali, boste,“ je prikimal ujetnik.

„Smo jih vajeni zadnje čase. Vsak hip počí katera. Evo, žena mi je ušla ponoči, brez krega in brez žal besede; se vzbudim, se okrenem — Tine nikjer.“

„Bogve, anti ne bo daleč.“

„Saj to je hudič. Da bi že ne vedel, kje jo imam iskati, tako pa . . . Ti prokleti norci, da bi jih strela . . .“

„Kateri norci?“

„Glejte, včeraj mi je tudi ušla. Da. In veste, vse predpoldne smo jo iskali; doma, drugod, po celi vasi, v gozdu, na polju. Nazadnje priteče Žefica vsa upehana: „Tata, mamó sem videla, gori pri novi cerkvi se prekucuje in z njo vse polno drugih. Vlekla sem jo za krilo, pa me ni hotela nič več poznati in me je zapodila.“ Jaz, si lahko mislite, naravnost k cerkvi. Kakor je povedal otrok. Tina se je valjala po tleh in metala svoje težke cokle v zrak, da so ji padali na glavo, na nos, na čelo. Vse noge je imela krvave in je vpila in kričala z drugimi vred. Bilo jih je kakih trideset — o, več, več — moški, ženske, staro, mlado. Groza me je bilo teh spačenih obrazov, ki so tulili, jokali in se smejali. Tina je vstala in ponujala ostudnemu starcu močno krepelo, naj jo natepe po hrbtu. Mislite, da se je prismođa prismođena kaj obotavljala? Nič; zavihal si je rokave in klical obsedeno tolpo skupaj. In kako so ga ubogali! Kakor bi trenil so napravili kolobar. Ta je vihtel bič, oni gorjačo, tretji vrv, palico, šibo. „Marija, dečla žegnana“, so začeli peti in mahati drug po drugem, da so vsi hkratu topli in bili vsi hkratu tepeni. Možje, vi se smejete in majate z glavami. Meni bogme ni bilo na smeh. Zakadim se vanje in pograbim Tino. Kakor da bi segel v sršenovo gnezdo. Ta hip so me obsuli in

toliko da sem jim ušel. Tino sem moral pustiti in še zmerjala me je z brezbožnežem, ki sem pogubljen že na tem svetu. Praznih rok sem jo moral odkuriti; sklical sem vaščane in šele z njih pomočjo sem spravil ženo domu.“

„Zakaj pa svojati ne razženete?“ je vprašal ujetnik.

„Pri župniku smo bili in pri glavarju.“

„In?“

„Prvi meni, da malce počakajmo. Naglica ni nikjer dobra. Ti ljudje molijo, pojejo svete pesmi, se bičajo. Imajo v svoji sredi šestnajstletno dekle, ki se baje po noči glasno razgovarja z angeli. Zadnjo soboto da se je menila z nadangelom Gabrijelom, pravil ji je, kako je priletel iz nebes in oznanil Mariji, da bo rodila Jezusa. Potožil ji je tudi, da ljudje tukaj tako malo časte Mater Božjo, Župnik je avšo poklical k sebi, a družba ji ni pustila. Skriva jo in brani in le redkokdaj jo je videti med njimi, ko imajo svoje procesije in molitve. Ponoči se zberejo v kaki hosti, posedejo okrog dekleta in poslušajo med pritajenim ihtenjem njene prikazni. Gospod župnik so se obrnili na duhovsko gosposko v Čedad, odgovora ni še nobenega.“

„In glavar?“

„Pitrjuje župniku in čaka z njim.“

Ujetnik je sklonil glavo na prsih. Dan je silil bolj in bolj nevzdržneje izza mrkih vrhov, trgjal in paral tenčico-meglico doli nad Sočo in odvijal od obrazov na cesti ovoj jutranjega somraka, da so se njih poteze črtale čedalje izraziteje. Večina je zevala trudno opirajoč se na težke dolgocevke in si skušala izmeti spanec iz oči. Le ujetnik v črni halji se ni ganil. Vdanost, skoro brezbriznost, ki je pravkar še brlela na bledem licu, je polagoma izginjala, vse poteze so se podaljšale komaj za spoznanje in okamenele čez trenotek v izraz neizrekljive bolesti.

„Naprej!“ je ukazalo trdo iz zadnje vrste. „Mož, danes ali jutri se bomo tod zopet vračali, tedaj se lahko pomenimo kaj več. Zdaj ne utegnemo. Zrelim ptičkom je treba nemudoma odmeriti plačilo, drugače si ga vzamejo sami.“

Čez malo jih je vzel ovinek.

Ujetnik je stopal s sklonjeno glavo, ne na desno mu ni švignil pogled, ne na levo, kakor učaran je strmel nepremično predse v dokolenske škornje, ki so udarjali ob tla kakor dvoje težkih stop, Zdajpazdaj je peta kresnila ob peto, včasih je odletel izpod nje kamen orešje debelosti, štrknil je vstran ali nazaj, droben grušč je

zaškripal pod trdimi koraki. Dočim so si njegovi spremljevalci skušali krajšati pot s tem, da so zehali, vlekli brke, popravljali in osukavali črne širokokrajnike, se čohali za ušesi, pokašljevali, pljuvali v stran in predse in se ozirali proti vrhu strmobrega pogorja, ki jim je zaslanjalo cesto na desni, so se ujetniku premikale ustne tako narahlo in neslišno, da bi najbolj rahločutno uho, prižeto nanje, ne razločilo besed, ki so vstajale z njih pod modro jutranje nebo.

„Gospod, ti si rekel: Če vas svet sovraži, vedite, da je mene prej sovražil. Daj, da ne pozabim tvojih besed v uri bridkosti in ponižanja. In zopet si rekel: Hlapec ni večji od svojega gospodarja; če so mene preganjali, bodo preganjali tudi vas. Hvala Ti, Gospod, da si izbral mene, naj se izkaže na meni resničnost tvojih besed. Toda rekel si tudi: Prosite, karkoli hočete, in zgodi se vam. Šalóm lakém! Mir z vami, svoj mir vam dam, ne dajem vam, kakor svet daje. In glej, miru smo žejni, zakaj sam vidiš: Tvoja beseda je popačena in oskrunjena in tiste, ki bi jo radi rešili, da bi še zdravila in hladila, tolažila in krepila, podijo s prižnic, zapirajo jim tvoje hramove in jih tirajo kakor tolovaje in nevernike v ječo in pred sodišča. Daj, Gospod, da ne omahnejo roke tvojim služabnikom, dokler ne zavlada tvoja beseda širom deželá. Daj moči tudi meni slabotnemu, nevrednemu!“

Duša, razburjena prej in nemirna, se je kopala v svežem, čistem valu meditacije, skrušena prej in potrta, je vstajala polagoma iz mrtvila, sveža in mlada in močna.

Kakor zamaknjen je stopal Peter Kupljenik. Vzdramil se je šele, ko so njegovi spremljevalci obstali pred tolminsko cerkvijo in so se začeli zbirati krog njih vaščani z dolgimi polzaspanimi obrazi in začudenimi očmi.

„Kje biva glavar?“

Kmet s prstenim licem in čvrčasto drenovko je zamahnil naprej po cesti in za dvema najbližnjima hišama proti gradu.

II.

Drugi dan sta si sedela glavar in tolminski naddijakon v graščinski obednici nasproti. Cerkveni dostojanstvenik je nagnil trebušast vrč, ga postavil izdatno lažjega na hrastovo mizo pred seboj, uprl živahne sive oči v klobasico, ki jo je vrtel njegov gostitelj med prsti, in je rekel:

„Rad bi videl tega vašega ujetnika.“

„Kadar vam drago, prečastiti, ukazujte! Saj veste, z vami sem bil vedno prijatelj in kakor sem zatrdil pedsnočnim, ta list in tale pečat, drugače tako močna in vplivna, ne bosta v tem oziru ničesar spremenila.“

Glavar je segel za glavo na majhno polico in pokazal skrbno zganjen pergamen.

„Dajte, dajte, naj pogledam še enkrat. Zanimivo pismo, vrlo zanimivo.“ Naslonil se je nazaj in razgrnil list. Med rahlim smihotanjem so mu begale oči od besede do besede, od vrste do vrste, in ko so prebežale že dobro polovico, so se mahoma dvignile in se pomenljivo zapičile v glavarja. Duhovnik je čital naglas:

„... ker želimo, da se naša in naših dedov vera ohrani čista tudi v Vaši deželi in da se patriarhov vpliv omeji po možnosti onstran Soče . . .“

Smihotanje na bralčevem licu se je razbohotilo v očitvidno krotečo se porogljivost, ki se je jasno zavedala, kako daleč se sme izpozabiti, kadar zapleše po cerkvenem licu.

Glavar je zamahnil z roko:

„Gradec! Bomo že tako ukrenili, da se gospodom tam ne bo treba pritoževati, niti vam, prečastiti, se umikati proti Čedadu. Blagovolite mi slediti.“

Glavar je porožljal v sosedni sobi z rešto ključev in se odpravil z njimi na drugi konec gradu, kjer je obstal pred težko in okorno kovanimi hrastovimi vrati in vprašal priletnega moža, ki je hitel vstajati s črvive klopi ob začrnelim zidu:

„Štefan, ali je po noči kaj ropotalo?“

„Nič, gospod, kakor da ni žive duše notri. Vi veste, da ne spim, odkar sem tistemu, saj veste, — Štefan je napravil tri križe, na čelu, na ustih in na prsih — odkar sem mu tale parkelj s šape sklestil — segel je v žep in pokazal črn parkelj, bil je videti kozji — takrat, veste, bogme, če ni bilo tistega gabra, gospod, in pa . . .“

„Je že prav, Štefan; ali je oni notri večerjal?“

„Tisto ne vem. Skodelico juhe sem postavil na mizico, kakor ste ukazali, in pa kos kruha. Ta šema črna me še pogledala ni; pa je bilo videti izpito, lačno. Hitel sem brž ven, s takimi nimam rad opraviti, še z bogom mu nisem rekel, se ne spodobi, če je tak nevernik, kakor pravijo; kaj bi, rekel sem in še porečem . . .“

„Ne zdaj, pozneje, Štefan. Na, odpri!“

Glavar in naddijakon sta obstala na pragu in prebadala z očmi mrzli somrak, ki se je v smeri proti zamreženemu okencu čedalje

bolj redčil. Očem, polagoma privajenim, se je začelo zdeti, da ždi tam v kotu nekaj črnotemnega — kdove, kepa zgoščenega mraku? Domnevanje se je tik nato umaknilo resnici: oči so videle, tam je sedel človek. Obraza mu ni bilo moč razločiti, ne izraza, ne posameznih udov natanko: vse skupaj je tonilo v mraku, ne da bi utonilo.

Glavar je pristopil k mizici. Skodelica je bila polna, kos kruha nedotaknjen.

„Peter Kupljenik.“

Nič.

„Jaz mislim, časa ste imeli nad obilico, da bi se bili naspali.“ Besedam se je pridružil rahel pritisk z roko na ramo. Ujetnikova glava, sklonjena prej, da se ni kar nič odražala od črnega vseskupaj, se je polagoma dvignila in izpod širokokrajnika je zasijal obraz bledikavo in motno, kakor se zasvetlika ponoči grobarju pod lopato lobanja ali zaramnica ali bedro. Oči častivrednih obiskovalcev, ki so se medtem že bolj seznanile z mrakom in se mu privadile popolnoma, so videle razmršeno brado, ki je štrlela na vse vetrove in pričala, da so ujetnikovi prsti, tenki in bledi kakor drobne svečice v zelenem mahu pred jaslicami tako-le pod mrak, rili korenito ponoči po njej.

„Večerja vam je bila preslaba, kaj?“

Vprašanju je odgovoril molk.

„Boste zajtrkovali?“

„Bom.“ Beseda je bila mrzla in je hotela očitvidno povedati več, kakor je slišalo uho.

Zdaj je vprašal arhidijakon: „Ali veste, zakaj ste tukaj?“

„Vem.“

„No, zakaj?“

„Gospod, ne imena vam ne vem, ne časti; nisem dolžan odgovarjati.“

„Peter Kupljenik,“ se je vmešal glavar svarilno. „Bodite pametni in če si želite dobro, odgovarjajte svojemu predstojniku, prečastitemu gospodu tolminskemu naddijakonu, kakor se spodobi.“

„V Tolminu nimam predstojnikov.“

„Kje pa?“

„Na Kranjskem in v Gradcu.“

„Dobro, v Gradcu. Upam, da boste sedaj odgovarjali.“

Peter Kupljenik se je trudil pri okencu razbrati ponujeni list.

„Se motite, gospod. Nadvojvoda vam naroča skrbeti za mojo varnost in me spremiti v Gorico. Meni ne naroča ničesar, tudi ne da bi vam odgovarjal, komu drugemu pa še manj.“

„Ohó, ta je nova! Nadvojvoda vas je izročil meni, jaz vam imam pravico zapovedovati.“

„Pa dajte!“ In jima je obrnil hrbet.

Gospoda sta se spogledala, glavar je namignil naddijakonu, ključ je iznova zaškripal in Peter je ostal sam.

Počasi, molče sta se vračala posvetni in cerkveni dostojanstvenik po ozkih, zglodanih stopnicah proti obednici. Naddijakon je spredaj pridržaval haljo dopetačo, glavar pa je v znak opravičene nezadovoljnosti porožljal z eno roko s ključi, kakor da bi bil oni v veliki meri zakrivili njegovo nevoljo, a z drugo vlekel brke s tako silo, da se mu je koža pod nosom živo rdečila in se zaganjala v burnem premikanju zdaj na levo zdaj na desno. Tam, kjer je visela na mostovžu začrnela podoba kakega predpotopnega graščaka, že vsa enobarvna, to se pravi sivobarvna, da se je mogla od mnogih dobrih in slabih lastnostij, ki jih je rajni mogoče imel, razbrati z nje samo še ena: trebušnost, tam se je naddijakon hipoma okrenil k svojemu spremljevalcu.

„Tu je treba napeti druge strune.“

„Če jih imate —“

„Po vsem, kar ste mi povedali in kar sem videl, se vašemu neverniku ne pride zlahka do živega. Vi bi morali, no da, hotel sem reči, da bi morali nastaviti zaslepljencu kako zanko, in — razumite me dobro — zanko, mislim, ki bi v njej zacapljal in obvisel. Da je sejal krivo vero — jaz mislim, da je kriva vera smola, ki se vleče, treba bi mu bilo prišiti še kaj drugega, na primer — saj pravim, kaj takega, za kar bi ga vlada lahko zgrabila bolj naravnost in bi ne bila podobna naganjaču, ki ne dobi niti oparjenega uhlja, pa naj našene makar sto zajcev.“

„Ni slaba misel. Toda svetujte!“

„Priatelj, tale grad — gotovo imate . . .“ In je razpredel celo štrenico, kakor jo je bil zamislil. Glavarjeva glava je ves čas prikimavala z onim diplomatskim prikimavanjem, ki ima lahko devetindevetdeset zmislov, in ko je oni končal, je dobil nemudoma pohvalno spričevalo:

„Da ste mi bili vedno naklonjeni in ste mi še, sem vedel, a da ste tako vnet pripadnik nadvojvode, je bilo meni skrito in je njemu še bolj. On vas sicer ne pozna, pred dvajsetimi leti, ko je

Pastúškin: Križev pot Petra Kupljenika.

bil tukaj, vašega častnega mesta še ni bilo, in pozneje, ko se je ustanovilo, je Gradec brž začel mrdati — zdaj vidim, da po krivem.“

„Pustimo to in pomislite, kar ste slišali. Jutri se gotovo vrnem, če bi me pa vendarle ne bilo — saj veste, zadržek nad zadržkom, zdaj pride sel iz Čedadada, zdaj iz Vidma ali iz Ogleja, vse preži, pazi, dela, poroča, išče, stika, nadzira — če bi me torej ne bilo, boste tako prijazni in mi pošljete koga z novicami.“ —

Tisto popoldne je stopil glavar k ujetniku in mu velel, naj mu sledi. Kaj, že naprej? proti jugu? Peter je bil utrujen, ni čuda: že dve noči brez spanja. O, mnogokrat si je želel na jug, tam je solnce bolj veliko in solnce je vedno ljubil. Toda tako? V verigah? Verige in solnce! Dvakrat gorje tistemu, ki jih je prisiljen kazati tej nebeški luči, dvakrat sramota. Izpolnitev, ta dvorski norec: kličete in kličete, dolgo je ni, in kadar pride, osmeši človeka pred samim seboj. Ni zdravo želeti, in z druge strani . . .

Ne ven na cesto? Kaj, v prvo nadstropje? Ni se zgodilo, kakor je Peter pričakoval. Gori je glavar odkazal Petru čedno, okusno opravljeno sobo in zaklenil vrata za njim.

III.

Peter se je oziral naokrog in v srce mu je zavelo kakor romarju, ki prihaja od daleč, prek devet gora in devet voda, in stopi izmučen iz zločeste teme v razsvetljeno svetišče, ki mu je sanjala duša o njem vso dolgo pot. Oko, vajeno že dva dni samo teme in mraku, je ščepelo razkošnosti svetlobe, da je moralo večkrat zaporedoma zamižati, preden se je privadilo modrini neba, ki je kričala pred oknom, sinja do neugnanosti. Nato se je paslo širom po sobi, obšlo je dragoceno mizo, pregrnjeno s šarasto vezanim prtom, ki je prišel šele pred nekaj dnevi izpod gibko-tenkih prstov mlade grajske gospe, ustavilo se je vzradoščeno in z odkritim dopadanjem na debeli, lepo vezani knjigi z močnimi zaponkami ob konceh, šinilo je mimo udobnega stola na bela tla, pokrita s živopisano preprogo, dušečo preglasne korake, pomudilo se je pri čedno opravljeni postelji v levem kotu in je brž preudarilo, da se bo dalo tukaj vse drugače spančkati kakor na trdi klopi zatohle čumnate, od postelje je švignilo h križu, ki je visel nad zglavjem, in se odpočilo na veliki podobi, Marijinem vnebovzetju, na nasprotni steni.

Ali je prišlo nenadoma pomiloščenje iz nebes? Ali pa se je morebiti Gospod usmilil glavarjeve zaslepljenosti in mu je čez noč, kakor Savlu na poti v Damask, poslal milost izpreobrnjenja?

se je vpraševal zaman. In ta zagonetna molčljivost glavarjeva; ne bele ne črne ni zinil, le: „Poslužite se, Peter Kupljenik,“ je dejal in izginil. Da ga varajo čutila? Miza se ustavlja prstom, postelja škriplje, stol ropota, prt šumi med prsti.

Sedel je za mizo in odprl knjigo „Sv. Evangelij Gospoda in Izveličarja našega Jezusa Kristusa po Lukežu.“ Obrnil je nekaj strani in ne da bi ravno izbiral, je začel čitati:

In njegov oče in mati se čudita nad tem, kar se je o njem govorilo. In Simeon ju blagoslovi in reče Mariji, njegovi materi: Glej, ta je postavljen v padec in v vstajenje mnogim v Izraelu, in znamenje, ki se mu bo nasprotovalo; in tvojo lastno dušo presune meč, da se razodenejo misli iz mnogih src.

Okoli obstalo in se zazrlo preko knjige.

„Da, v padec in vstajenje mnogim v Izraelu, mnogim in pre-mnogim tudi pri nas. Kje je Tvoja beseda, Gospod? Tvoji so-vražniki so opasali z njo svoja ledja proti Tebi in Tvojim služab-nikom in preklinjajo tiste, ki si jim postavljen v vstajenje. Sovraštvo je zasekalo med ljudstva, razdor je vsejal med nje nevoščljivce. Človek božji ne ve, kje je resnica in kje zmota, če mu Ti, Gospod, ne nakloniš svoje milosti, da posluša Tvoj glas in ga prinese tudi razburjenim srcem nebogljenih ovčic, ki v vseobčem vrvežu ne vedo, kod pelje steza do pastirja, in umirajo žeje, ker jim je samopašnost in hudobija prevzetnikov zblodila čisti vir modrosti in resnice in jim ponuja kalno mlako laži. Toda Tvojih služabnikov zvestoba je neomahljiva in vse muke tega sveta jih ne morejo prisiliti, da bi govorili proti svoji vesti. Ta neomahljivost je narekovala Lutru besede: „In ko bi bilo v Wormsu toliko hudičev kolikor je ka-menov — jaz pojdem na odgovor.“ Ta neomahljivost in ljubezen do resnice je govorila iz njega, ko je izjavil spričo maziljenih temen in kronanih glav: „Tu stojim pred Bogom in Vašim Veličastvom, jaz ne morem drugače.“ Jaz, Gospod, tudi ne. Daj mi vztrajnosti, daj mi moči!“

Poglobil se je zopet v knjigo, čital je in čital in se ni mogel načitati. Duša mu je bila kakor jadona beračica, ki je oblezla šestin-sedemdeset pragov in so jo revico povsod zapodili, na sedeminse-demdesetem pa je bila za vse to obilno odškodovana: dobila je skodelo mleka in velik kos kruha. Tako tudi njegova duša. Že ves teden je morala stradati božje besede, otrpnelost, zapuščenost se je je pollašcala. Zdaj je prišla zopet do studenca — pravo čudo torej, če se kar ni mogla napiti.

Šele ko je priromalo solnce iznad grada doli do zapadnih vrhov in je začelo polzeti, krvavo in rdeče, za bližnje vrhove, je Peter dvignil glavo in z globokim spoštovanjem zaprl sveto knjigo. Naslonil se je na okno. Tam daleč je pomežiknilo solnce zadnjikrat — dete, ki se stisne v blazino in zaspi. Komaj vidna, modrikasta, rahla meglica je zagrinjala tu gosteje, tam prozorneje, strme boke zadnjih južozapadnih izrastkov julijskih slemen. Hiše, tu posamezne, tam v kopicah, so bile kakor bele pike na resnozeleni ruti, segajoči od podnožja v večjih ali manjših gubah vse do Sočinega brega in še tostran brega proti gradu, ki so se stiskale pod njim slamnate strehe še bolj nagosto krog stare župne cerkve; tako se gnetejo vnučice krog stare matere, ki je pravkar priromala s svetih Lušarij in jim deli cukrčkov, molkov, podobic. Na stezi pod gradom so kričali otroci, izza hrastovja so jo primahali kosci in kmalu za njimi z glasno pesmijo tudi grabljice. Tik pod oknom je samevalo sivo obzidje in na ozkem prostoru med njim in grajskim poslopjem je raztezal razpokanoskorji oreh svoje mogočne veje celo gori do okna.

Večerna zarja je polagoma zbledela, mrak se je zgostil in se spuščal, kakor kragulj na pišče, vse niže in niže na vas in dolino. Po nebu so zagorele zvezde v živem svitu in mrzličavem trepetu. V zvoniku je udarila ura devetkrat in zaglušila za kratek hip živahno čirikanje in drobno cvrčanje murnov, božjih volkov in podobnega pritlikavonežnega sveta. Razsvetljena okenca vaških koč so zamežikala vsepovsod: jezero zvezdic, bliže grada večih, dalje čez Sočo vse manjših in manjših; na robu doline so bile čisto majhne, kakor ugašajoče iskrice ali kakor kresnice, ki so utrujene od večernega plesa posedle po hrastičju in drenovju, da se odpočijejo in zaplešejo znova.

Petrova pozornost se je osredotočila na najbližnje okno tik pod nizko, položno rebrijo, par sto korakov od gradu. Bilo je odprto na stežaj. Peter je razločil visoko moško postavo, ki se je precej časa pregibala sem in tja, tja in sem, nekaj prenašala, se sklajnjala, zopet izginjala, se vračala in se znova nad nečim pripogibala. Zdaj se je zopet prikazala z veliko kadečo se smolenico v roki. V rdečem svitu tako blizke luči je mogel Peter natančneje motriti celo postavo. Mlado, polno, zdravo lice, brki in brado skoro obriti, pod vratom bel kolar, prehajajoč s spodnjo črno polovico v dolg talar. Kaplan, je uganil Peter, tisti, ki je bila Petrova hčerka Štefanija pri njem, da se privadi gospodinjstvu. Mladi kaplan je zataknil gorečo trsko v železen obroček pri grobo stesani mizi, pobral na mizi

obsežno knjigo, se naslonil ob zid in bral — brevir. Zraven je pogledoval vsak hip ob strani knjige proti tlom in se med branjem čudno pregibal, kakor bi stal na eni nogi in opravljal z drugo kaj drugega. Jedva se je obrnil stran, že se je zopet sklonil, nekaj mešal, pa se zopet vzravnaval, čital in se pogugaval na eni nogi. Nato je položil knjigo nejevoljno na mizo, izdril smolnjačo in se z njo sklonil kakor prej. Peter se je nagnil še bolj iz svojega okna, kakor bi se hotel približati kaplanu. Pri plapolajočem trskinem plamenu, s katerim se je kaplan sklonil, je videl čisto navadno zibel in v zibeli otroka, ki je mahal z ročicami in pač tudi jokal. Kaplan je pogladil otroka po objokanem ličecu, mu skrtil bele ročice pod odejo in ga začel zopet zibati in brati brevir. Peter je gledal kakor zamaknjen cele pol ure, dokler ni otrok zaspal. Kaplan je sédel in čital dalje. Zdaj je vstal, pokrižal otroka na čelo in odšel. Okno je ostalo temno.

Peter je slonel. Davno že je bila izginila luč, a njemu se je zdelo, da jo vidi še vedno, da vidi zibel in otroka in sklonjenega kaplana. Šele čez dolgi dve uri se je zganil in zazdelo se mu je, da sili presvež zrak v sobo. Vendar okna ni zaprl in tudi luči ni prižgal. Zdaj je gledal naravnost predse, tako da mu je pogled objemal vso dolino do temnih robov, odražajočih se resno in zamolklo od zvezdnatega neba. Tam kraj vasi se je podolgem nekaj svetlikalo iz teme: Soča. Petru se je zazdela vsa dolina velika vijolina z eno samo močno struno, ki je drgetala na njej pesem o domotožju, o ugaslem solncu in še o tem in onem.

Kadar je udarila ura dvanajst, se je Peter vzravnaval, potegnil z dlanjo prek čela in prekrižal roke na prsih. Nato je začel stopati s trdimi koraki po sobi, od okna do stene in zopet nazaj. Naenkrat se ustavi ob oknu, pobere na mizi klobuk, ga posadi na glavo, se oprime z obema rokama okna, se dvigne in obsedi na njem tako, da so mu noge bingljale ven na obzidje. Gleda, razmišlja. Nato se okrene, zagrabi trdo za zid in se spusti z eno roko in se vlovi na nasprotni strani za bližnjo orehovo vejo. Bil je zadnji vrh, za tako moško težo nekam droban. Zamajal se je v širokem loku pod nepričakovanim bremenom, zlomil se ni. Peter se je z nenavadno spretnostjo spustil v vejevje in prestopil z njega na obzidje. Vrh zidovja je bil kakor celo obzidje obrastel s plevelom, slakovi in bršljanom, razrit in krhek, da se je rušil in luščil med prsti. Kakor prej na oknu, je Peter sedel z nogami ven in gledal podse. Da bi skočil? Zjutraj bi mu morali drugi pobrati zrahljane ude. Objezdil je zid in se drsal po robu v levi smeri. Vkljub nadležnemu talarju

je v malo minutah prejezdil tako nad četrtno zidu in zagledal dvajset korakov pred seboj drevo. V temi ni bilo mogoče razločiti, ali je hrast, ali bukev, ali kaj. Ni stalo sicer neposredno tik zidu, a razdalja vendar ni bila tako velika, da bi Petru porušila vse upanje. Pospešil je naporno ježo po raskavem hrbtu zidanega vranca. V par krepkih porivih je bil pred drevesom. Zdaj je videl: akacija, drobnolista in ostrotrnata. Srčno se je spustil na vejo — na trn. Toliko da se ni spustil. Prijel se je niže, obstal na veji, izdril trn in splezal urno po veji in po deblu na tla. Enkrat se mu je zadrgnil talar — rask! črna cunjca je obvisela na veji, drugo je šlo za gospodarjem.

Peter je stal v gosti seči. Napravil je še petdeset korakov na levo in prišel na cesto pred vhod. Ozrl se je proti gradu in navzdol. Do jutra bo v Cerknem, podnevu pride po stranskih stezah neopažen v Loko in zvečer k ženi, o polnoči odkoraka proti Ljubljani, se prijavi drugi dan stanovom in —

„Stoj!“

Od leve in desne planeta iz grmovja dva grajska hlapca s puško in vrvmi.

(Dalje prihodnjič.)

O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave.¹⁾

Dr. K. Štrekelj.

1. „Es handelt sich“ — „se gre“ ali samo „gre“?

Pred osemnajstimi leti sem skušal v „Ljubljanskem Zvonu“ (XII, 1892, 366 d.) dokazati, ter sem, kakor mislim, tudi res dokazal, da je zveza „se gre“ v pomenu nemškega „es handelt sich“ ali „es geht um etwas“, ki se je nekaj let prej začela širiti bohotno kakor plevel, nekaj čisto novega in neopravičenega v našem jeziku. Izrekel sem mnenje, da se je po nemški frazi „es handelt sich“, kar se govori v pomenu „es gilt etwas, es geht um etwas“, posnel osebnopovračavni zaimsek se ter priteknil k slovenskemu „gre“. Petnajst let pozneje je izrekel isto misel p. Stanislav Škrabec (Cvetje XXIV, 2), ki pravi: „Se gre“ je ponarejeno po ljubljanskem „se andla“. Pisatelji so se že pridno začeli izogibati

¹⁾ Po povodu knjižice drja. Jos. Tominška: Antibarbarus. Studije o napakah in pravilih slovenskega pisanja. I. — Ljubljana 1910.

Križev pot Petra Kupljenika.

Zgodovinska povest. Spisal Pastúškin.

Prva postaja.

IV.

„Hahaha! Kaj vam nisem rekel? O, ti prenapeteži so vsi taki, vsi po vrsti, poznamo to zalego. Kakor otroci. Bodi past še tako očitna — štrbunk vanjo kakor mušica v vino. Torej je šel v zanko? Izvrstno, izvrstno, čestitam na izbornem lovu, hahaha!“

Arhidijakon je bil po navadi precej dostojanstven in nikoli da bi se rekle naravnost hrupen, nekaj, kar je dišalo nekoliko po „ex cathedra“, je bilo vedno bistven del vse njegove zunanje prikazni. Če se je čuvstvo v njem danes tako razmahnilo, so morali biti pač tehtni vzroki.

„In kje imate sedaj tega krivoverskega srakoperja s pristrženimi perutmi?“

„Kjer prej.“

„Prav tako. Zdaj že lahko potrpežljivo čaka odrešenja. Vi pa, gospod glavar, sestavite nemudoma krasno poročilo o izbornem obnašanju svojega ujetnika in ga pošljite boškemu oskrbniku Hohenburgu in nadvojvodi, da bosta vedela, kako malo sta se motila v svojem dosedanem postopanju.“

„Ali kako da se vi tako zavzimate za nadvojvodo, ko vendar veste, da je kruh, ki ga jeste, umešen z oglejskim kvasom?“

„Moj Bog, vi ne veste, da sem jaz navdušen Avstrijec?“

„Ne, do danes mi je bilo to neznano.“

„Ali prijatelj: jaz imam svoje mesto v Avstriji. Kaj me briga, če gleda nadvojvoda patrijarhu na prste — in kdo bi ne, če je od Ogleja do Benetk tako blizu? Mi glejmo, da kar se da ublažimo nasprotstva med obema moči željnima sestrama, cerkveno in posvetno oblastjo, da bo vsaka v svojem delokrogu neodvisna — to skušajmo doseči!“

„Že, že . . . Toda . . .“

„Nič toda. Vi sestavite poročilo in po kosilu mi ga daste v pregled. Zbogom.“

Glavar je gledal za odhajajočim:

„Tega človeka še vedno ne razumem. Vedno se mi zdi, da mu je v tej igri nekdo napisal čudno, a važno vlogo, ki jo igra

kakor igralec, gotov popolnega uspeha, in da vleče tudi mene v to vlogo, toda tako, da mi pokaže vedno samo tisti dve vrstici, ki odpadeta name.'

Med tem je stikala doli pod gradom vaška otročad za robidnicami, drnovci in borovnicami. Kotarjev Jaka je bil že zmerom tak, da je hotel biti povsod prvi. Če so zasledili gada in so se spravili nadenj s kamenjem — on ga je ubil, njegov kamen mu je razčesnil glavo. Če so stikali za gnezdi — on je splezal, kamor si živ krst ni upal. Če so se kopali v Soči — on je skakal z najvišjih skal po glavi v največjo globočino. Tako tudi danes. Hotel je nabrati največ jagod, ne v družbi, sam zase, da jih potem preseneti s polnim klobukom in se bo smejal njih dolgim obrazom in zavidnim očem. Brž v začetku se je odcepil od družbe in lezel vedno više. Ko je imel že pol klobuka, se znajde mahoma pod grajskim obzidjem. Tam je zasledil tudi lešnike — hajd po njih! Stika po grmovju, stika in zadene prav pri tleh grajskega zidu ob luknjo, zarastlo s plevelom. Velika mačka bi z lahkoto smuknila skoz njo, človek nikoli, tudi sedemleten dečak, kakor je bil Jaka, ne. Toda Jaka ni bil izmed tistih, da bi se dal ugnati od samega premisleka. Poskusimo! Poril je plevel, skrtil skoro poln klobuk v nizko bukovje in vtaknil glavo v luknjo. Pritisnil je ob zid dva polža in nekaj druge gomazni, se zleknil po tleh, z rokami počistil plevel pred seboj in se začel vleči skoz luknjo. Jaka je bil za svoja leta nenavadno širokopleč, to ga je ustavljalo. No, preokrenil se je dvakrat, stisnil ramena naprej, pobrcal z nogami v tla in ob drobna leskova debelca in je bil z glavo v gradu. Napel je še enkrat mlade kite, nategnil prožne ude in se z nemalim naporom ves upehan in potan izvlekel na drugi strani iz luknje. Bil je v gradu. Doma je slišal včasih pripovedovati, kako lepo je v gradu, veliko lepše kakor na vrtu gospoda župnika. Pa je debelo gledal, ko je videl vse še bolj zanemarjeno kakor zunaj. Visoka trava je pokrivala tla in bohoten plevel je silil iz špranj v zidovju. In ozko je bilo vse, in nobenih vrat, in senčno, tako pustohladno, da se je Jaki tam blizu srca nekaj stisnilo. Eno samo okence je opazil v pritličju, majčkeno, kakor jih je videl Jaka doma in po vsi vasi zadosti pri kravjih hlevih. Bo že tudi to kak hlev. Klavrn hlev, če se pomisli, da je grajski. Tukaj da so zobali oves tisti iskri konjiči, ki so jo tolikokrat tako fletno drobili skozi vas? Spoštovanje, ki jim ga je Jaka dozdej izkazoval, je začelo kopneti. He, tam moli nekaj kosmatega skozi okno, kravji rep ali kali? Hušk! Jaka se je stisnil k zidu in se

plazil po prstih proti oknu. Ko se je toliko približal, da ga je ločila od okna samo še razdalja enega komolca, je stegnil roko in — čap! zgrabil je tisti kravji rep in ga povlekel na vso moč proti ven. Pretresljiv javk mu je vdaril v tistem hipu skozi okno na ušesa. Pogledal je bliže — kaaaj? Človek? In kravji rep — brada? Popustil je z roko in obstal kakor odrevenel. Da, skozi okno je gledal človek. Tema je bila okoli njega, a skozi pajčevino in železje se je kradlo vendar toliko svetlobe, da je bilo mogoče razločiti globoke razorje v izmučenem licu, in ko je dvignil glavo, je Jaka zagledal pod njegovim vratom kolar. Morebiti sam gospod grajski kaplan? — Tukaj? Jaka je boljbolj zijal.

„Kaj si človek ali si zverina?“ je oni za oknom bolj zastokal kakor zavpil. Otipaval si je zardele čeljusti in zobovje. Izpod levega podočnika se mu je cedila črnikasta kri, ki si jo je brisal z rokavom.

„Mislil sem, da je rep, pa je bila vaša brada.“

Pri vsej skeleči bolečini se oni znotraj ni mogel ubraniti lahkega usmeva spričo tolike prešerne odkritosti.

„Kod pa si prišel sem?“

„Tam skozi luknjo.“

„In te nikdo ni videl?“

„Ne.“

„Veš zagotovo?“

„Kdo me bo videl v hosti in plevelu?“

„A iz gradu?“

„Okna ni videti tukaj nobenega razen vašega.“

Dečko mu je vedno bolj ugajal. Te jasne, rjave oči so gledale tako naravnost, tako odkrito. Oni za železnimi klini je nekoliko pomolčal, nato je nadaljeval:

„Čegav si?“

„Kolarjev. Doma mi pravijo Jaka.“

„Jaka, ti si dober dečko; stopi bliže, ne boj se.“

„O saj se ne!“

„No vidiš. Tako. Čuj, Jaka, ali je luknja v zidu velika?“

„O ne. Komaj, komaj sem se zdrsal skozi; k letu se gotovo ne bom mogel več. Še komolec sem si obdrnil, glejte.“

„Tvoj oče bi ne mogel skozi?“

„O ne. Še naša Tinica ne, ki ima petnajst let.“

Bradač, ki ga je Jaka gledal kakor čudo božje, se je zamislil, nato je začel znova:

„Jaka, še bliže stopi. Čuj, ali poznaš gospoda kapelana?“

„Kaj bi jih ne? Še zadnjo nedeljo so mi dali podobico, ker znam tako lepo pri maši streči, so rekli, in so me pogladili po laseh.“

„Ti tudi pri maši strežeš? To je lepo. Jaka, ali bi šel do gospoda kapelana in ga prosil, naj se potrudi priti s tabo do luknje?“

„Zakaj ne?“

„Na, tukaj imaš križec za spomin. Stopi doli in reci, da želi govoriti ž njim Peter Kupljenik. Kako porečeš?,

„Dober dan, prečastiti gospod kapelan. V gradu želi govoriti z vami Peter Kupljenik in me pošilja, da vas spremim do luknje v grajskem zidu.“

„Da, tako mu poveš, toda natihem, zapomni si, in da ne bo nikdo slišal. Nikomur ne smeš praviti, da si bil tukaj in da si govoril z mano. Kakor hitro črhneš komu le besedico, se ti križec, ki sem ti ga podaril, spremeni v ostudno črno kačo, ki te tisti hip piči na smrt.“

Jaka je prebledel.

„Nate svoj križec. Če spi v njem taka strupena kača, nočem raje nič.“

„O, le potrpi, Jaka, to ni tako, kakor misliš. Tudi če pustiš križec tukaj ali če ga vržeš od sebe, se spremeni v kačo, če le zineš o tem, kar si videl in slišal v gradu, na mah oživi, plane za tabo, v hipu te dohitti in umori.“

„Škoda, da sem prišel sem.“

„Bodi pameten, Jaka. Ali je tako težko molčati?“

„O ne, ni, pa vendar . . .“

„Potolaži se. Glej, ako boš molčal, ti da križec tako moč, da te nikdo nikoli ne zmaga.“

„Saj me zdaj tudi ne. Sosedov Štefucelj se me še zdaj ogiba, odkar sem ga premikastil, ker je lučal našega Katorja.“

„Dobro. A križec ti da še več. Če ga boš nosil okoli vratu, se te nobeden kačji pik ne prime, in tudi če boš plezal po našagani veji, se ti ne bo vlomila. Vsi te bodo radi imeli, in česar se lotiš, se ti posreči. Ali hočeš?“

Jaka je prikimal.

„Torej pojdi, bodi previden, molči in stori, kakor sem ti rekel. Če boš priden, dobiš darov od gospoda kapelana — a da te živ krst ne vidi!“

„Gospod, najbolje, da mi daste še en križec, ki me stori nevidnega, in enega tudi za gospoda kapelana, da bova bolj brez skrbi.“

„Rad bi te uslišal, Jaka, a glej, potem te tudi gospod kapelan ne bo videl.“

„Saj res. Kako sem zabit. Zbogom.“

Peter se je naslonil ob železno ograjo in je čakal. Zdaj se bliža torej ura, ki mu odvzame težke dvome, porojene snoči gori na oknu. Da se mu beg prav lahko izjalovi, na to je bil pripravljen, to ga ni potrló; a če bi bila opravičena bojazen, ki mu je zalila srce tik pred begom, če bi se izkazalo, da je resnica, kar mu je zaplesalo snoči, ko je gledal doli h kapelanu, samo kot grozna slutnja pred očmi, če bi — Peter si ni upal misliti naprej. Skušal se je raztresti. A kako v tej ozki enoličnosti? Da bi imel vsaj kako knjigo, sv. pismo najraje, kakor včeraj. Kdo ve, morebiti leži kaj v kakem kotu, v temi ni videti ničesar. Stikal je po kotih, zaman. Otipaval je le mokrotnohladne, pri tleh s kosmato plesnijo prevlečene, stene, pajčevino, tuintam kakega hišnega ščurka. Vrnil se je zopet na okno, strmél v nasprotni zid, skušal šteti martinčke, ki so pokukavali iz številnih razpok v zidu, hodili drug k drugemu na obiske in se podili gorindol po steni. Raztresenja ni bilo, vedno in vedno se mu je vsiljevala skeleča misel, ki se mu je snoči zagozdila v možgane, da mu je glava brenčala od nepoznanih bolečin. Kakor kača-sesača mu je kljuvala v srce in pila in pila. Stiskal se je na levo stran okna, da bi z očesom dosegel luknjo v zidu; bila je predaleč v stran. Napenjal je uho, če je za zidom veja udarila ob vejo ali če je kuščar premaknil droben kamenček, že je mislil, da je Jaka; pa ga ni bilo. Šele čez dobro uro je tam na desni nekaj zaropotalo, po travi so se začuli pridušeni koraki in pred oknom je stal Jaka.

V.

Kapelan je čakal pred luknjo. V zidu je vtrgal travnato bil in je zamišljeno žvečil. Trije, štirje žarki, ki so se bili ukradli skozi zeleno plast leskovega listja, so mu v žarkem plesu migotali pred nogami in strepetavali s travice na travico. Poleg zamišljenosti je kazalo vse njegovo kretanje tudi nestrpnost. Dvakrat, trikrat se je sklonil k luknji — nič. Šele ko je peto bil korenito prežvečil in jo izpljunil daleč od sebe, je začul iz jame:

„Gospod kapelan.“

Počeni! je v travo, pokleknil v profilu in skloni glavo, tako da mu je desni uhelj izginil v odprtini:

„Govori.“

„Peter Kupljenik bi rad vedel, ali ste še njegov prijatelj.“

„Še.“

„In bi se rad pomenil z vami o važnih rečeh, če ste na času.“
 „Sem.“

„Ker ne more semkaj, želi, da bi jaz posredoval med vama.
 Pravi, da dobim od vas cekin.“

„Dobiš ga.“

„Jaz bi ga rad videl.“

„Na ga.“

Kapelan je segel v žep in iztegnil roko do komolca v luknjo. Od druge strani ji je prišla naproti drobnejša in bolj umazana roka, na sredi sta se srečali in iz kapelanove pesti je zdrsnilo v ono malo nekaj svetlega.

„Hvala lepa, gospod kapelan. Peter misli to tako: jaz vam bom nosil njegova vprašanja in vi mu boste po meni odgovarjali.
 „Dobro.“

Jaka je hodil od okna k luknji in od luknje k oknu in Peter Kupljenik se je razgovarjal s kapelanom.

„Od kdaj imate tukaj arhidijakona?“

„Bil je že pred mano tukaj — kakih sedem let.“

„Ali te nič ne nadleguje?“

„V dveh letih sem bil trikrat pri njem.“

„In ti ni govoril o novi veri?“

„Seveda. Namignil mi je, zakaj so me premestili.“

„Zakaj?“

„Da bom bolj pod nadzorstvom. Tam v tisti kranjski luknji sem se jim zdel presamostojen.“

„Pa obhajaš še vedno sub utraque?“

„Če kdo želi.“

„In te župnik in naddijakon ne zgrabita?“

„Župnik je prizanesljiv, kakor so vsi, ki jim celibat ne diši.“

„Ali je oženjen?“

„Ne; pa je bil. Ženo in otroke mu je Porcia pregnal nekam na Koroško.“

„A naddijakon?“

„Ta ima drugih opravil do vrh glave, nikar da bi hodil gledat kako jaz obhajam. Zaupanja nima pri ljudstvu nobenega.“

Kapelan je čakal novega vprašanja. Pa je pridrvil Jaka na vso sapo in smuknil skozi luknjo.

„Gospod kapelan, hitro, hitro odtod!“

„Za Boga, kaj pa je?“

„Hitro, hitro!“

Jaka je zagrabil kapelana za roko in ga vlekel za seboj. Drvila sta po rebri nizdol in Jaka je izbiral vedno tako pot, ki je bila najbolj obrastla in skrita. Veje, ki jih je odmikal pred seboj in jih tik nato zopet izpušal, so udarjale po obrazu opotekajočega se kapelana, ki se mu je dopetni talar zapletal med korake, se zadeval ob štrleča debela in štore. Toda Jaka ni vpošteval takih neprilik. Kakor da je hipoma postal iz otroka mož, je stiskal krčevito kapelanovo roko, da so se njegovi neobrezani nohti zarili v posvečeno in maziljeno meso. Spodaj pri studentu je Jaka obstal in prsi so mu plale kakor meh v kovačnici.

„Govori vendar!“ je silil kapelan.

„Ne, ne, preblizu hiš sva. Gospod kapelan, tu sem jo zavijva k vam na dom, nikar skozi vas, tam vam povem.“

Molče sta stopala proti kaplaniji. Spotoma je potegnil Jaka ponovno mali križec iz žepa in ga motril s skrbnim očesom. Prvikrat se mu je že zazdelo, da steguje izza trnjeve krone Zveličarjeve huda kačica svoje dvokrako želo in toliko, da ga v hipnem strahu ni spustil na tla. Toda ne, nič ni bilo — nikdo ju ni slišal.

Ko je kapelan doma zaklenil duri, je rekel Jaka:

„K Petru so prišli gospoda. Ko je pred vrati zaslišal stopinje, je imel ravno še toliko časa, da mi je ves preplašen šepnil: „Teci! Drevi prinesi pilo! Gredo! Teci! Molči!“ Videl sem, da so se vrata odprla, in zbežal; če je mene kdo videl, ne vem.“

Tisti večer je Peter zopet slonel ob železni ograji. Iz bližnjega gozda je prihajalo skovikanje. Iz teme se je izluščil otroški obraz, bled, z bliskovitimi očmi, in za obrazom cela otroška postava. Desnica je segla za srajco in vtaknila podolgovato orodje skozi okno, levica je tiščala križec. Iz okna je šepetalo:

„Jaka, jutri zjutraj. In pomni, kaj sem ti rekel o križcu.“

Bledi obraz je utonil v temi kakor prikazen in kmalu nato je sipljalo v noč kakor črvovina z razjedenega tramu raskavo, enakomerno praskanje. Od časa do časa je vtihnilo kakor črv, ki je privrtal skozi in začne drug rov. Nato zopet ista pesem, enakomerna in enolična. Najprej je prihajala čisto od spodaj pri oknu, v desnem kotu. Čez dobre pol ure pa se je zazdelo, da se je skrivnostni pevec prestopil za ped proti levi in čez druge pol ure zopet in tako trikrat, dokler ni prišel čisto v levi kot. Zdaj se je pomaknil za ped navzgor. In zopet je pelo in praskalo. Naenkrat pade lunin žarek tjakaj in kakor bi presekal, kakor bi zmotil skrivnostnega pevca, je pesem mahoma utihnila. A že čez nekaj minut se je začelo

zopet prejšnje cvrčanje in v bledem svitu je bilo razločiti nekaj svetlega — drsalo je po klinu železnega omrežja od znotraj proti ven in zopet nazaj. Bledikavi prsti so se svetlikali iz teme in so očitvidno vodili enakomerno gibanje, ki so bile vprte nanj velike, zelene oči. Zdajpazdaj so se prsti ustavili in potipali klin, zelene oči so se ponižale, da so se pokazale na ozadju upalega obraza kakor dvoje zvezd strmečih v oblačni noči skozi modro zaplato v sivem nebu. Takrat so se ustne skoro dotaknile klina in odpihnile svetločrnkast prah, ki se je bil med praskanjem nabral.

Drugo jutro je stal Jaka zopet pred oknom. Peter mu je naročal:

„Reci mu, naj pride sam k odprtini, brez tebe. Kadar opraviš, pridi mi povedat, ali ti je obljubil. Trikrat naj zaskovika, kadar pride, razumeš, drevi ob desetih. Misli na križec!“

Pod večer se je nebo mahoma stemnilo in z nočjo je prišla nevihta.

Peter je gledal pri oknu in je bil utrujen in potr. Kapelan je sicer obljubil priti, toda v takem . . . Neurje se je bolj in bolj razvnelo. Bliski so sledili drug drugemu s tako naglico, kakor bi se kosali, kdo bo prej zažgal temo, da prasne kakor suha slama in je ne bo nikoli več. Naliv je vršal zunaj po listju in vejah in burja je hotela odnesti grad s holma. Tresk je padal na tresk, kakor da mlati na nebeškem gumnu vsa vražja žlahta.

Petru se je zazdelo, da je slišal skovikati. Torej vendar? Napel je uho, da bi slišal še v drugo in v tretje. Toda debel grom se je prevalil od vzhoda na zapad, da ni mogel vedeti, ali je vtonilo v njem tudi morebitno skovikanje. Vsekakor je bolje se prepričati. Snel je prepiljeno železno ograjo, jo prislonil k zidu na tla in splezal skozi okno v veter in dež. V zelenem svitu bliskov je videl golčati skozi odprtino potoček umazane deževnice, ki se je zbirala na ozkem prostoru in drla šumeč in žuboreč po rebri proti vasi.

„France, ali si ti?“ je zaklical v potok. Ni se mu bilo bati, da ga bo v tem trušču slišalo nepoklicano uho. A niti poklicano ga ni čulo; drugi in tretji klic sta ostala brez odgovora kakor prvi.

Do niti premočen se je vrnil v ječo in zopet zaslonil okno z omrežjem. Tik nato so se odprla vrata, stražnik mu je prinesel večerjo. Peter, ki je videl, kako vse curlja od njega, se je umaknil v kot, da bi stražnik v motnem svitu baklje tega ne opazil. Toda stražnik se je začudil, kako da je mizica vsa oškropljena.

„Dež je udarjal skozi okno,“ je razlagal Peter.

Pastúškin: Križev pot Petra Kupljenika.

Stražnik je zmajal z glavo. Razdalja med oknom in obzidjem je komaj korak velika in obzidje je tako visoko, da ne more nobena burja, naj pride od koderkoli, zanesti najmanjše kapljice v okno.

Burja je žvižgala. Deseta ura se je bližala. Ali pride ali ne pride? Čudni glasovi so se mešali v šum viharja, veje, ki so se lomile v gozdu za zidom, so treščale in padale hrupno na tla. A nobeden teh glasov ni bil podoben skovikanju. Polagoma se je vrvež nekoliko udobrihal, vihar je postal veter, grom je bolj in bolj odbobneval prek Kolovrata doli proti Cedadu in dež, ki je lil prej korcema, je ponehaval. Kmalu je piš in vršanje tako oslabelo, da je bilo slišati razločno rog ponočnega čuvaja: enajsta!

Kapelana ne bo.

Pst. Skovir. Dvakrat — trikrat! Po bliskovo je Peter stekel k luknji. Droben curek je še vedno žuborel skoz njo.

„France?“

„Da.“

„Glej, Ločan me je dal uloviti. Tukaj ostanem morda samo še nocoj. Od tukaj me spravijo v Gorico, potem pa ne vem kam, ali v Oglej ali v Videm, nekateri menijo celo da v Rim. Za našo stvar sem jaz mrtev in zato te zaklinjam, spominjaj se najinega prijateljstva in delaj. Od tebe ni že dolgo ničesar slišati. Samo enkrat se je govorilo, da omahuješ, da nisi več tisti France, ki sem te poznal pred štirimi leti. Jaz nisem verjel, a . . .“

„Prav si imel, da nisi. Tisti, ki so to raznesli, nočejo poznati razmer. Mar misliš, da bom tukaj, naddijakonu pred očmi, pridobival očitno in hrupno za resnico ljudi, ki zanjo še niso zadosti pripravljene? Tako se godi tam pri vas. Kaj nas učijo katakombe, prijatelj? Ah razsajati po ulici? Misliš, da je naši stvari v prilog, če tebe zdaj odženejo, pa če ostaneš makar desetkrat stanoviten? Stanoviten in prost, prijatelj, to velja!“

Peter je vzdihnil. Kapelan je nadaljeval:

„Zato pa je treba previdnosti. Ljudi pridobivam pomalem, osebno, natiho, najprej tiste, ki so videli kaj sveta, obrtnike, roko-delce — kmet, veš, je bolj trda kost, a tudi teh imam že nekaj. In naddijakon vsega tega niti od daleč ne sluti. To se pravi delati, premišljeno, pametno delati.“

„Toda enkrat boš moral vendar na dan.“

„Ko bo stvar zadosti daleč, zakaj ne! Zrelo pšenico bomo seveda omlatili, zelene pa ne, kakor delate vi tam po Kranjskem. Kolikokrat sem vas svaril: natihem, dokler nimate tal! Vi pa ne in

ne, in zmerom bum-bum in tra-tra; potem pa imate. Tekate po lecah, rogovilite — no, in potem... kakor tisti Vašang, ali kakor ti —“

„Ne sodi krivo, France! Vašanga ti ne poznaš in ne veš, kako je bilo z njim.“

„Eh, ne vem, ne vem — kazal se je preveč, kakor ti.“

„Pustimo to, France. Nekaj drugega me je nagnilo, da sem te povabil sem. Saj veš, ko si prišel sem, je prišla s tabo tudi moja Štefanija.“

„Da.“

„Ti praviš samo: da, prijatelj? In vendar veš, kako sem jo ljubil in negoval, kako težko sem se ločil od nje. Ah, ti nisi oče in ne poznaš očetovske ljubezni.“

„Ne govori, Peter! Vem, rad si jo imel in rad bi slišal o njej. A jaz, glej, bi rad molčal. Žalostno.“

„Govori, France, zaklinjam te, govori!“

„Nerad govorim, a če ukazuješ. Čuj: dobro se je bila izurila v gospodinjstvu. Videl sem, da boljše gospodinje ne dobim in sem ji pred letom odkril svoje namene in jo vprašal, ali mi hoče postati družica skozi življenje.“

„In ona?“

„Najprej se je obotavljala.“

„In potem? Govori! Tisti otrok —?“

„Kaj tisti otrok? Ali kaj veš?“

„Govori, ali si ti oče in ona mati —?“

„No, da . . .“

„Lopov!“

(Dalje prihodnjič.)

Anton Debeljak:

V zimskem jutru.

Kaj v obzorju, solnce, bahaš se s škrlatom!

Moj pogled je zmagovalec nad teboj,
in trofeje so sneženi mu kristali.

Leta živel dolga sem v minutah danes,
da osivel ves sem ko stoleten starec,
zimska skrb obelila črni plašč je moj.

Mlad še — kot očak grem skušen sključen v mrazu,
a ko snežna se razperutila sladka
nežna misel na Snegulko — devo drago —
in zapredla me v opojen je zavoj.

Križev pot Petra Kupljenika.

Zgodovinska povest. Spisal Pastúškin.

Druga postaja.

I.

Nekoliko samote, bodi že kjerkoli! je zahrepenel Peter natihem. Njegov konj je nestrpno zacepetal. Nemara se je zdelo tudi njemu, da se trojica pred vrati lepe dvonadstropne hiše nenavadno dolgo meni in se še ni domenila. Tudi Petru je uhajalo oko vedno tjakaj, a pri tem mu je obstalo večkrat tudi na mimoidočih, poštenih goriških meščanih, ki so nalašč krotili korake spričo nenavadnega prizora. No, nekaj jezdecev na ulici bi ne bilo Goričanom nič tako nenavadnega, a da so imeli ti jahači v svoji sredi duhovnika in da so stali v taki neposredni bližini one častivredne trojice, obstoječe iz domačega župnika Nepokoja, Coretta, tržaškega škofa in iz pl. Attemsa, glavarjevega namestnika, ta neovržna očitnost, da obstaja med jezdecu in temi tremi gospodi ozka vez ne ravno brezpomembne vrste, vse to bi že samoposebi moralo vzbuditi pozornost, ko bi tudi ne bila zakročila tisto popoldne po mestu zanimiva novica, da privedo še tisti večer, ali drugi dan, iz Tolmina hudega luterana, nepoboljšljivega krivoverca, kranjskega predikanta Petra Kupljenika.

„Ne, nikakor!“ je slišal Peter razburjen in odločen glas župnika, ki je molil škofu Corettu popisano list pod nos in drsal s kazalcem po njem. Škof, namesto da bi gledal v pismo, je vrgel za svojo postavo nenavadno drobno glavo nekoliko vznak in ošinil župnika s pogledom, ki je povedal več kakor najzgovornejši jezik. Župnik je razumel. Hipoma so mu roke padle za dve pedi niže, oči so se mu povesele in nadaljeval je z mirnim, tihim glasom, tako da ga Peter ni mogel več razumeti. Coretto je poslušal do konca, nato je odkimal s špičasto brado in se obrnil k Attemsu, kakor bi ga vprašal za mnenje. Ta je prekrižal roke na prsih, nekaj mrmral in kazal z drobno jezdnico, ki jo je držal v desnici, na list v župnikovi roki. Škof ga je poslušal do konca in ne da bi kaj pripomnil, se je okrenil in izginil v težkih, močno okovanih vratih za seboj. Župnik in namestnik sta se spogledala, namestnik je za-

mahnil malomarno z roko proti vratom, župnik je napravil nekaj navadnih in hitrih kretenj in pokazal nazadnje med polglasnim govorjenjem proti goriškemu gradu, ki se je z okni, gorečimi v večerni zarji, kaj slikovito risal, ponosen v svoji sivini, na baršunasto-mehkem ozadju jasnega večernega neba. Veljaka sta se ločila, župnik se je nameril za škofom, namestnik pa se je zagnal v sedlo zalitega rjavca, ki mu ga je služabnik držal ob strani na uzdi. Namignil je četi jezdecev, kopita so zatopotala, konji so zamahnili z grivami, vajeti so se nategnile, ostroge so zacingljale v smeri proti trebuhu in čez minuto je vsa družba vtonila za očrnelo, razpadajoče zidovje revnih hišic, stoječih na prvem ovinku ozke, temne poti, ki je vodila v grad.

„Vendar enkrat!“ se je vtrgalo Petru iz prsi.

Na grajskem dvorišču so poskakali s konj, dva stražnika sta obstopila Petra, namestnik je pokazal s palico po dolgem mostovžu in hlapca sta se z vjetnikom napotila tjakaj. Namestnik jim je sledil mrk in mračen.

Petru so odkazali tesno celico z nizkim stropom in golo slamnjačo ob strani.

„Tukaj imate rog, ako česa želite, zatrobite,“ je rekel Attems.

Peter je prikimal in še preden se je ključ od zunaj enkrat zavrtel v ključavnici, še preden je zabobnel lesení zapah, se je že spustil na slamnjačo, oblečen kakor je bil in je trdno zaspal.

Drugo jutro je Attems pokukal skozi luknjo v okornih vratih in je videl Petra stegnjenega po postelji, prsi so se mu težko dvigale, eno roko je imel pod glavo, druga mu je počivala na srcu. V isti legi ga je našel grajski oskrbnik še dvakrat tekom dneva, opoldne in po solnčnem zatonu. Polnoč ni bila več daleč, ko se je po osemindvajseturnem spanju prebudil, si pomel oči, sedel na slamnjači pokonci, gledal v temo, se domislil, segel po rogu in zatrobil na vsa pljuča.

„Za devet ran Kristusovih,“ je prisopihal oskrbnik, „ali vas straši, kakor je pred osemdesetimi leti Benečane, ko so prirogovili sem, da mi budite ves grad?“

„Lačen sem.“

„Kaj je treba zato takega hali-haló. In zdaj o polnoči; ali naj vam jaz kuham in varim? Ljudje spijo. Počemu stavite čas na glavo. Po dnevi spite, po noči pa začnete svoj poganski tramtraram.“

„Lačen sem, razumete, lačen!“

Oskrbnik je zaloputnil vrata in jih zataknil z lesenim brunom. Čez malo se je vrnil z veliko majoliko, hlebom kruha in dobršnim kosom sira.

„Drugega vam ne morem dati o polnoči.“

„Zadosti bo.“

Ko se je odteščal, se je zleknil zopet po slamnjači in oči so mu strmele v temo.

Torej je vendarle res. Dete je njegovo in Štefanijino. Da ni bilo zidu med njima, bi mu bil pljunil v obraz, da bi si nikoli več ne izmil njegovega zaničevanja z lica. In nakonci, ko mu je z brusil lopova v obraz, je še nekaj čeljustal, da, med tem, ko so privreli grajski skozi okno in hiteli njega vezat, je kaplan še nekaj čeljustal, ali ni to naravno in kaj je slabega na celi stvari, ali ni on, Peter, napravil ravno tako in ali ne delajo drugi takisto. Torej zato! Dobro se je izvil. Toda ... navsezadnje ... če se prav premisli ... na vse strani — ne, ne, Peter se ne bo mogel nikoli sprijazniti s to mislijo. Ona, njegova Štefanija, njegova edina! Rožo je dal slani v varstvo, jagnje zveri, dragulj tolovaju, klasje toči, vero neverniku. In zdaj, Bože mili, zdaj mu je celo maščevanje odvzeto. Prostost je šla po vodi, a ko bi jo tudi imel, ali bi se drznil dvigniti roko nadenj v zavesti, da z njim zadene tudi njo? „Ah, gospod, vem, zoper Tebe grešim in zoper Tvojo besedo, ali glej, preveč si mi navalil na rame. Ti sam, pomisli, v hipu, ko si bil samo človek, ali nisi omahoval na vrtu Getsemani? In jaz, glej, jaz sem samo človek. Pozneje se bom kesal, pozneje molil — zdaj, Ti Vsevidni in Vsevedni, zdaj moram preklinjati, sovražiti, hlepeti po krvi, po osveti. Grešna je mogoče moja misel, a jaz sem samo človek: da ni tega zidovja, črnega in sovražnega, šel bi naravnost k njemu, in bi ga zadavil — sladka misel! — zadavil, te prste bi mu del okoli vratu, tako, stisnil bi, močno, močno, da bi mu ves obraz počrnel, da bi se mu jezik napolnil krvi in bi mu črn in modrikast molel iz ust, da bi se mu oči vrtele in preobračale v onemoglem besu in krog stisnjenih, posinelih usten bi mu zacvrkutale bele pene, svetle čipke na krvavi halji mojega maščevanja. Kako bi ti vriskalo, srce moje, kako visok bi bil tvoj hozana! Nebo, ti si vedelo, kaj je meni Štefanija, nebo, ti si videlo mojo ljubezen, slišalo si moje želje, ki so romale dan na dan proti tebi — in vendar, in vendar! Daj, pošlji mi omame, spanja, nezavesti, da ne bom več preklinjal in si nakladal tvojo jezo na glavo. Toda ne, ti ne čuješ, ali pa se celo paseš na boli črva, ki ga je trda peta pohodila samo napol,

da se zvija in krči in mu ni pričakovati ne pozabe ne rešitve. Štefanija, Štefanija! Da me ne obsije nikoli več blagodejno solnce tvojih modrih oči, nikoli več se me ne oklenejo tvoje nežne roke? Ti si umrla, in da je bol večja — mrtva živiš! Kako si mogla pozabiti name? Ne, proč misel! Štefanija me ni pozabila, pohujšljivec je ubil mojo Štefanijo in je vzel njeno telo, to nežno telesce, čvrsto in belo. Ah, ubil jo je, njeno dušo je zalučil v pekel, telo pa je pobral, grešnik, in ga nesel domu v posteljo.

Peter je ležal nepremično. Zdajpazdaj je okrenil glavo z desne na levo ali z leve na desno, potegnil z desnico prek čela, obraz se mu je nabral v čudne gube, a drugače je bil čisto miren. Ko se je zasvetlikalo malo okence pod stropom v blede jutranji svetlobi, ki se je slabotna in onemogla prerila po bogve kolikerih ovinkih do tega kotička, je zaropotal tudi zunaj zapah in za oskrbnikom se je prikazalo dvoje oboroženih hlapcev.

„Peter Kupljenik, z nami!“ Peter je ubogal.

„Prokleti luteran,“ je rohnol sam zase oskrbnik in pobral na mizi prazno majoliko. „Vse je pohrustal. Jaz bi ga drugače gostil in pojil, nevernika, da bi se mu želodec zvijal kakor komedijant doli na Travniku — in ni hudir, da bi ne spoznal pravega Boga! Toda gospod Leonhard so tako dobri. In potem — no, čuje se tupatam, da njegov brat tudi ne zameta vina pri obhajilu. Pa kaj bi tisto, to niso moje marnje, če sem jaz enkrat v nebesih, naj gredo makar vsi Attemsi v pekel!“

Na grajskem dvorišču je že čakal namestnik. Mala, jedva petletna deklica je pritekla od drugega konca iz kuhinje z velikim kosom kruha, ki ga je podala očetu, stoječemu pred svojim rjavcem na tleh. Namestnik je začel drobiti kruh. ga dajal hčerki v drobnih koscih in jo vsakikrat dvignil na rokah, da je mogla doseči z ročico, polno kruha, rjavčev gobec. Dekletce se je smejalo in božalo plemenito žival.

Peter se je spomnil na Štefanijo.

Kos je bil zdrobljen do zadnje mrvice. Oče se je prijel za sedlo, prekobalil z desno nogo široki konjev hrbet in vtaknil dokolenske škornje v svetle stremene. Nasmehnil se je še enkrat nazaj in dekletce mu je mahalo z ročicami.

„Greš z nami, Štefanija?“

„Da,“ je zaploskalo dekletce.

Oče se je sklonil na konju, potegnil hčerko k sebi, jo posadil predse in pognal rjavca v dir okoli dvorišča. Dekletce je skakalo,

se smejala in ploskalo. Nato je konj obstal in Štefanija je smuknila na tla.

„Povej mami, da si jezdila,“ ji je naročil oče. „Zbogom!“

„Za mano!“ se je obrnil k hlapcema in vjetniku.

Peter je potegnil z dlanjo prek levega očesa.

II.

Zdajci so obstali pred župnikovo hišo. Andrej Nepokoj se je nagnil v tistem hipu s prvega nadstropja skozi okno in bodril:

„Hitro, hitro, gospod Attems! Čez pol ure, kakor veste, moram biti že v novem židanem plašču, ki je vaša premilostna gospa uvezla vanj zlato klasje in srebrne grozde.“

Ogovorjenec ni odgovoril, le rahel smehljaj, ki mu je zašvigotal izza košatih brkov kakor igrav delfin iznad lenih valov, okovanih v težko zlato popoldanske pripalice, je povedal jasno, kako prijetno so ga pošegetale krog srca župnikove besede. Planil je s konja in povedel trojico, ki ga je peš komaj dohajala, v župnikovo stanovanje.

Župnik jim je prišel do vrat naproti in je ogovoril Petra:

„Andrej Gompa, vaš rojak, želi govoriti z vami.“

Pokazal je z roko moža srednje postave, širokih pleč, z obrito brado in obritimi brki, v dokolenskih, domače debelih irhovkah. Gompa je držal z obema rokama velik, sivkastočrn širokokrajnik — pravi mlinski kamen; zato ga je tudi stiskal z obema pestmi in ga prav počasi in varno premikal v rokah od leve proti desni, kakor bi se bal, da mu zdajzdaj zgrmi pred noge in podere zbog svoje mlinske teže hrastov pod njim.

„Naj ne zamerijo, gospod raki-, arki-, ranjki-dijakon, naj jih nikar ne jezi, če prosim, da bi smel govoriti z našim gospodom fajmoštreš na štiri oči.“

„Ne. Jaz sem odgovoren svojim predstojnikom; le brž se pomenita!“

„Pa povej, Andrej, vpričo gospoda, če ni drugače,“ je prigo-varjal Peter.

„A moja naročila so samo za vas, gospod fajmošter.“

„Hitro pravim!“ je zacepetal Nepokoj. „Mar menita, da nimam drugega opravila kakor vajine čenče sčekavati? Kaj, že tri četrta na devet?“ se je začudil in kazal Attemsu s prstom na nasprotno stran ulice, kjer se je senca železne palice na solnčni uri res že bližala znamenju IX.

„Govori, Andrej!“ je priganjal Peter.

„Od vaše žene prihajam in od Krištofa Galla.“

„To je, da, namestnik, če se ne motim,“ se je obrnil župnik k Attems; ta je prikimal.

„Luteran seveda?“

„Ne vem, menda, pravijo.“

„M-h, m-h. Hitro, Gompa, hitro!“

Gompa pa se je odkašljeval s ponarejenim kašljem in se ni mogel odkašljati.

„Kaj je rekla Katra, ali je zdrava?“ je skušal Peter utreti tir zavoženemu vozu.

„Zdrava je, zdrava, a tako žalostna, in — gotovo še ne veste: pred štirimi dnevi je morala v posteljo, prvi in drugi dan je bil mali silno živahen. Ko sem bil jaz pri njej, mi ga je pokazala, kričal je, da je bilo veselje, pa stikal z usti za mlekom, da sem se moral smejati. A predvčerajšnjim ga je mahoma minila vsa korajža. Kakor bi odrezal, je rekla Katra, naenkrat ga je prijelo, začel se je zvijati, krč ga je lomil, zlasti v levem bedru in v levi čeljusti. Tisti dan, je pravila Katra, ga je zgrabilo dvakrat. Ko sem se poslavljaj, je jokala in mi naročala, naj vas pozdravim in vam povem, da tako trpi radi vas.“

„Kako se imenuje mali, ali Primož?“

„Da, Primož.“

„Kakor tisti kranjski Luter, ki je poginil lani tam za mejó,“ je pripomnil Nepokoj namestniku. Namestnik je molčal.

„Torej ne bo nič iz njega?“ je vprašal dalje Peter.

„Katra se boji, da bi ne bila božjast in da bi mu ne ostalo.“

„Jaz ne morem več čakati. Gompa, ti si opravil — je zagodrnjal župnik, — lahko greš; in vi, gospod namestnik, boste gotovo tako prijazni, da spremite vjetnika zopet na grad, kajne? In — jaz upam — vaš rjavček — hiter je kakor blisk — zato pa — kaj pravim — zadnji čas — če se ne motim — tisto mesto na levi — že veste — kjer sem bil vaju videti navadno — vsako nedeljo najmanj...“

„Oprostite, gospod župnik,“ mu je segel namestnik v besedo, „saj poznate razmere; sicer pa, danes ne boste videli mojega mesta praznega.“

„Me bo silno veselilo, gospod Attems.“

Župnik je pobral na mizi debelo knjigo. Nato je stopil k omari in dolgo nekaj iskal, a v njegovih nestrpnih kretnjah se je poznalo, da čaka samo, kdaj se mu družba spravi iz hiše.

„Gospod župnik, — je zaprosil Peter, — dovolite, da gre Andrej v grad in mi tam v navzočnosti gospoda namestnika sporoči še več o domu.“

„Ne.“

Attems je začel posredovati:

„Po mojih mislih — eh, potem boste zopet rekli, da me ni bilo v cerkvi.“

„Prosim, prosim, gospod namestnik, to je bilo samo v šali.“

„Vem, je rekel Attems hladno.“

„Torej, kaj ste hoteli reči?“

„Po mojih mislih —“ Attems je potegnil župnika k oknu in mu nekaj šepetal na uho. Župnikov obraz je kazal, da jabolko, ki mu ga ponuja sobesednik, mora biti kislo ali pa črvivo. Namestnik je končal in se ozrl vanj z vprašajočim pogledom. Župnik je pre-mišljajl še vedno.

„Da,“ je rekel nakonci suho in odhitel z veliko naglico skozi vrata.

„Če želite, Gompa, greste lahko z nami na grad,“ je rekel namestnik.

V gradu je spremil Petra in Andreja v veliko, svetlo sobo:

„Pomenita se pri zaprtih durih. Vidva, — je naročil stražnikoma, — stojta pred vrati in me pokličita, ko bosta onadva končala.“

Peter in Andrej sta ostala sama.

„Andrej, povej mi vse, vse, kako je doma. Katra, praviš je zdrava?“

„Radi nje vam ni treba biti v skrbeh, gospod fajmošter. A ona, revica, si ne more dati miru, vedno in vedno tarna in joče po vas. In mi vsi smo tako v skrbeh za vas.“

„Andrej, ali je oče umrl?“

„Še tisti večer, žalibog. A to me tolaži, da je izdihnil tako vdano, tako pomirjen. Preden ste prišli vi, je mahal z rokami, silil s postelje, pa bledlo se mu je skoro neprestano. Jaz, veste, da se ne bojim kmalu koga, a takrat ga nisem mogel vdržati. S Šante-tovim Jožetom sva ga držala, kar sva mogla. Po vašem odhodu pa je tako lepo sklenil roke na rjuhi, mirno nas je gledal vse, ki smo stali ob postelji, in tako je izdihnil.“

„Ko sem čul tisti večer po mojem vjetju gori v ječi loškega gradu mrtvaški zvon, sem uganil takoj, da je najbrž za tvojega očeta. Bog mu daj dobro, dober mož je bil. In kaj praviš, tudi v imenu gospoda Krištofa prihajaš?“

„Tudi. Saj on me je napotil k vam. In da ni tega dobrega gospoda tukaj, glejte, še povedati bi vam ne mogel. Saj ste videli, župnik doli laja in se usaja, pa poleg človeka stoji, da še par besed ni mogoče spregovoriti. Kakor hitro se je bilo razneslo, da vas imajo v gradu, in brž nato, da so vas odgnali v Tolmin in da boste morali pred papeža, je prišel k meni — jaz sem ravno spregel vole, pripeljal sem voz ajde — prišel je lep, mlad gospod in me začel izpraševati o mojem rajnkem očetu — Bog mu daj dobro — in o vas; vse je hotel vedeti, kdaj ste bili pri njem, kako dolgo, kdaj ste odšli, po kateri stezi, če sami ali v družbi, vse, vse. Jaz sem mu pravil, poslušal je in molčal. Nakonci me vpraša: ‚Andrej, ali bi ti šel v Ljubljano?‘ Zakaj ne, za dobro stvar — pravim. In sem šel in zopet vse natanko povedal samemu gospodu Krištofu — tako dober gospod, moj Bog, tako prijazen, kakor da bi govoril z vami. Pa me vpraša, ko sem mu vse nadrobno razodel, če bi hotel izkazati vam, gospod fajmošter, veliko dobroto. Potegnil je iz miznice mošnjo cekinov, to-le, vidite, in mi naročil, naj odštejem polovico vaši Katri, z drugo polovico pa naj grem za vami in naj se skušam spraviti do vas, da vam povem, kako se oni neumorno trudijo, da bi vas rešili. Sklenili so poskusiti na vseh straneh, pri kranjskem glavarju, pri goriškem, v Gradcu, povsod. Hkratu mi je dal dve pismi, za gospoda župnika in gospoda namestnika, ki naj ju izročim šele, potem ko sem z vami govoril. Rekel mi je ostati v Gorici, dokler boste vi tukaj, župnikov in namestnikov odgovor pa naj pošljem po kom drugem v Ljubljano, poizvedujem naj, kaj name-ravajo z vami, kako se vam godi, in naj mu poročam, če zasledim kaj važnega.“

III.

Bilo je zopet pri župniku Nepokoju. Peter in župnik sta si sedela pri mizi nasproti ob steni, prav pod veliko sliko nadvojvodovo, tržaški škof Coretto je malomarno bolj ležal kakor sedel v velikem naslanjaču in se opiral z levim komolcem ob gladko oslono, ki se je končavala v angeljsko glavo, tako da je lahko udobno gledal skozi okno, dočim mu je levica porožljavala z zlatim križcem, ki mu je, obešen na zlati verižici, počival na prsih. V kotu tik ob oknu je sedel pri majhni mizici bledikav duhovnik čemernege obraza in poskušal po rumenkastobelem pergamenu gosje pero, ki si ga je bil ravnokar prirezal.

‚Peter Kupljenik, vi ste oženjeni?‘ je vprašal župnik.

„Da.“

„S kakšno pravico?“

Molk.

„Pišite!“ je pomignil župnik duhovniku pri oknu.

„Peter Kupljenik, vi ste kupovali, čitali in širili pohujšljive knjige?“

„Ne.“

Župnik je vstal, stopil k srednjeveliki omarici v kotu in vzel iz nje culo. Postavil jo je na mizo, jo razvezal in pomolil debelo, še skoraj novo knjigo Petru pod nos:

„Torej ti „Loci communes theologici a Melanchthono“ niso vaši, ta „Noviga testamenta pusledni deil“ ni vaš, in ta podpis n vaš, to ime ni vaše, vi se ne imenujete Peter Kupljenik?“

Molk.

„Pišite!— In ta „Catechismus mit dreierley kurtzen vnd außfürlichen Außlegungen“ ni vaš? To je zalezlo vse tako ponevedoma v vašo omaro?“

Molk.

„Pišite!“

Župnik je brskal po culi in potiskal s satanskim smehljanjem knjigo za knjigo Petru v obraz, dokler ni tega minila potrpežljivost, da je kriknil.

„Knjige so moje, a pohujšljive niso!“

„Pišite!“

Župnik je zopet zavezal culo in jo zaklenil v omaro.

„Peter Kupljenik, vi izpuščate pri maši veliki kanon?“

„Da.“

„Zakaj in s kakšno pravico?“

Molk.

„Peter Kupljenik, vi obhajate sub utraque?“

„Papež je dovolil.“

„A tudi že davno preklical.“

„Iz strahu pred onimi, ki ne ljubijo resnice, in proti svoji vesti.“

„Pišite! — Peter Kupljenik, vi odganjate ljudi od zakramenta sv. pokore?“

„A ne od pokore.“

„Peter Kupljenik, vi pridigate kljub stroge prepovedi vaših predstojnikov.“

„Po ukazu Izveličarjevem, on je moj vrhovni predstojnik.“

„Pišite! — Vi odrekate pokorščino papežu.“

„Kadar se moti ali kadar se hoče motiti. Jezusu je ne odrekam: papež ni umrl zame na križu, Kristus je umrl.“

„Pišite! — Kako vi veste, da se moti?“

„Saj vi tudi veste, če nočete namenoma preslišati notranjega glasu.“

„Pišite! — Torej se ne mislite poboljšati?“

„Vedno se trudim in molim, da bi se približal popolnosti, da bi napredoval —“

„V grehu, krivi veri in nepokorščini. — Pišite!“

„Dovolj, gospod župnik, dovolj,“ je posegel Coretto v razgovor. Vse do tedaj je sedel nepremično, kakor da je tudi sam kos pohištva in se ga to, kar se godi pred njim, čisto nič ne tiče.

„Naj gre!“ je namignil župniku.

Peter je zaprosil:

„Povejte mi, gospod župnik, za božjo voljo, kje ste dobili te knjige?“

„Kaj, ali so vaše? Jaz sem mislil da ne, ko ste ves čas tako lepo molčali po starem pravilu: molk je zlato — samo ne vem, če boste vi tega zlata deležni.“

„Ne bodite hudobni, gospod župnik, saj vidite mojo nesrečo.“

„Le vi sami je nočete videti.“

„Povejte, gospod župnik, prosim vas, povejte!“

„Zveste že, kadar bo potrebno. Radi knjig se nič ne mudi, a nekaj drugega bi vam rad povedal: vašo hčerko sem videl.“

„Koga, Štefanijo?“

„Da, Štefanijo. Vaša lepa Štefanija je imela roke zvezane na hrbtu in je korakala prav korajžno pred oboroženimi hlapci, pa smejala se je tudi, smejala, in še kako naglas, kakor da gre na ženitovanje.“

„Kje ste jo videli?“

„Vidite, Peter Kupljenik, kako sem uslužen. Tudi to vam lahko povem prav na tisti poti, po kateri ste primarširali vi nedavno v Tolmin; a ona je šla v nasprotni smeri.“

„Kam?“

„V Ljubljano, prijatelj, da jo odvadijo smeha.“

„Lažete, lažete!“

„Kdor ne veruje, ni treba, da vprašuje.“

„Lažnik!“

„Mir!“ je Coretto bolj zavpil kakor rekel.

Župnik je dal odvesti Petra in je odslovil duhovnika ob oknu.

„A o tem mi niste še ničesar pravili, o Štefaniji namreč,“ je rekel škof.

„Oprostite, vse mi ne pride hkratu na misel. Toliko opravila, toliko skrbi. Dva dni sem bil gori, a moral bi ostati najmanj cel teden in tudi v dveh bi ne uredil vsega. Jaz ne vem, kako se je v tem tolminskem kotu zaredilo zadnji čas toliko gnilobe.“

„Pa bi bili ostali dalj časa!“

„In tukaj? V teh dveh dneh mi je zopet vse zastalo. Našel sem tam tudi čedadskega naddjakona; a človek zares ne ve, kako bi ž njim govoril. Ni ne krop, ne voda. Liže se z glavarjem, plevela pa, ki je že skoraj žito prerastel, ne vidi. V teh dveh dnevih sem jaz marsikam posvetil in sem ga prisilil, da me je spremljal. Pokazal sem mu, kakega garjevega kaplana je imel v neposredni bližini, ne da bi kaj slutil. Naučil sem ga, kako se „pia fraude“ „pobožne“ knjige izvabijo iz nepoklicanih rok, nabral sem jih toliko, da bomo lahko kurili ž njimi do novega leta. Skoro dozidano, po skakaški zalegi oskrunjeno svetišče pri Sv. Luciji sem dal podreti, norce poloviti in jih odvesti v Ljubljano. Ah, sam ne vem, kaj sem vse napravil. Popravil in poskrbel sem, kar se je dalo in kjer sem mogel. Da bi že skoraj dobili tudi tukaj škofa!“

„A se bojim, da ne bo nič še nekaj časa. Grimani noče in noče!“

„Patrijarh se bo moral vdati.“

„Dvomim. Saj menda še pomnite, pred petimi leti je bilo tudi že vse pripravljeno, šlo je samo še za to, kdo bo nosil novo mitro; no . . .“

„Vem, vem. Oglej, se je zdelo, da hoče zamižati. Nekoliko je pripomoglo tudi to, da sem jaz oblazil doli v Vidmu vse merodajne vplivnike, in pa to, da sem se vdeležil njihove sinode. Zato sem bil „bogato“ poplačan. Doma me je že čakalo ostro pismo iz Gradca in med Oglejem in Gradcem se je struna na mah tako napela, da je imela vsak čas počiti.“

„Skušajmo, da zdaj zopet kako ne zavozimo. Začetek ni slab. Važno je zlasti to, da je nuncij odnesel v Gradec nameravani škofiji tako naklonjene misli. Calligarisova beseda zaleže v Rimu veliko in Roma locuta, causa finita — naj se potem Oglej ihta in peni, kar hoče.“

„Vse prav, velečastiti, ali za zdaj moramo Oglej vpoštevati, ker veste, kaka spletkarska kovačija je tam doli in da Gradec skoro ne more govoriti z Rimom, ne da bi Oglej prisluškoval.“

„Tu imate zopet prav. A zdaj moram domov. Catta me najbrž že pričakuje. Če se vse gladko izteče, bo imel on velike zasluge za stvar. To vam je glavica, ta Catta!“

„Takega župnika Šempeterci še niso imeli.“

„Pa ga menda tudi ne bodo. Včeraj, ko ste pridirjali iz Tolmina naravnost k meni, ste ga videli odhajati. Prinesel mi je — vi se boste smejali — natančno izdelan načrt, kakor bi bila stvar že gotova. Samo meje po Furlaniji ni imel še po nekaterih mestih natančno označene. Celo škofijska palača, mi je kazal, kje bo stala.“

„Kje?“

Škof je vstal iz naslanjača, povedel Nepokoja k oknu in kazal na zahod.

„Kaj, pri Ecku? Ta je lepa! Odkoder je rogovilež Trubar sejal seme nevere.“

„Da, tam. Sprva sem se tudi jaz začudil. A če vas veseli, potrudite se z mano, in ko vam vse natanko obrazloži, boste videli, da mu pritrdite, kakor sem mu jaz.“

In sta šla.

Čez malo je potrkal pri župniku Gompa.

„Gospoda ni doma,“ je zaškrtala starikava služabnica Neža, ne da bi odzdravila na prišlečev ponižni „Hvaljen bodi Jezus Kristus“, vsa togotna, da ji je celo par kosmičev sline zletelo skozi tiste luknje, kjer so stali nekoč lepi beli zobje, Gompi v obraz. Jezilo jo je, da jo ta človek nadleguje baš sedaj, ko je nevarnost, da se ji rumenotolsti piščanec prismodi, največja in ga je treba, delikatneža, v tem kritičnem položaju vedno in vedno vrteti, da se obleče čez inčez z lepo, dišečerumeno skorjico, ki pravi sama: jej me!

„Ne zamerite, rad bi vedel . . .“

„Počakajte, brž bom nazaj!“ In vkljub starim nogam je odprhnila v kuhinjo brhko kakor srna. Andrej je čakal in zdelo se mu je nekam dolgo. Ali se misli babnica iz njega norčevati? Aha, saj gre!“

„Ne zamerite, rad bi vedel, ali se gospod kmalu vrnejo.“

„Nič niso rekli.“

„Ali bi jih ne smel počakati?“

„Če hočete, zunaj; gospod so rekli, da ne smem v njih odsotnosti nikogar sprejemati.“

In je zaloputnila vrata. Gompa se je naslonil na zid in se oziral gorindol po ulici.

(Dalje prihodnjič.)

Križev pot Petra Kupljenika.

Zgodovinska povest. Spisal Pastúškin.

IV.

Starikave hiše in hišice so zevale zaspano v vrvež pod seboj, druge, novejšje in čednejše, so gledale bolj zvedavo in svečano na dolgo vrsto Brik, Solkank, Štanderk in drugih okoličank, ki so stale kraj ozke ulice za svojimi koši in pletenicami, polnimi sadja in zelenjave, ki so barantale zanjo, jo ponujale, kričale, se smejale, in se kregale. Na drugi strani, njim ravno nasproti, sta kakor dva učenjaka najhujše sorte motrila zamišljeno z raznimi odvržki in otrebki postljano cesto dva siva, črnokriža dolgouhca. Lah, ki se je gugal zraven njiju na enonožnem stolčku, se je sklanjal k tlom in mešal po visokem kupu dinj in melon, jih samozavestno narezaval vzdolž od repa do zadnjega ostanka splodelega cvetu in hvalil njih neprekosljivo dobroto. Gompa je gledal živordeče kose, ki jih je Lah vihtel v zraku in ponujal: Un soldo, un soldo! Kaj ko bi kupil? Nikoli ni še imel takega blaga na jeziku. Pristopil je in se nato naslonil s kosom zopet na zid. Komaj zasadi močne zobe v mehko dinjo, da se mu je obilni sok pocedil po bradi na prsi, kar začuje za seboj rezek glas:

„Kaj pa ti tukaj?“

Bil je Nepokoj, strog in resen, da se je Gompa zdrznil in mu je pol dojedena kos dinje padel v prah na cesto.

„Ali ti nisem rekel tisti dan, da se moraš takoj vrniti na dom? Čemu se potepaš tod?“

„Res ste rekli, gospod varhidjakon, a nakonci sem vas vendar preprosil, da smem ostati do danes in priti po odgovor na pismo, ki sem vam ga takrat izročil.“

„Nič ni res. Moj odgovor je že v Ljubljani. Ti pa glej, da se čim prej spobereš iz Gorice. Slišim, da se pečaš s tistim Kodričem doli v Rifenbergu, ki mu je satan pamet zmešal, in tudi sam sem vaju že videl na ulici stikati glavi skupaj kakor dva potuhnjenca.“

„Kaj potuhnjenca, kaj glavi skupaj? Nič potuhnjenca, nič glavi skupaj. Na trgu ste naju videli, vole mi je prodajal.“

„Ti pa njemu tiste bukve, ki jih je hudič navdihnil. Ne boš.“

„Kaj ne bom, kakšne bukve?“

„Poznamo Kranjce zadosti, nevero nosijo čez mejo in ščuvarijo.“

Postala sta tako glasna, da so se ljudje začeli ozirati, zlasti na Gompo, ki je bil ves rdeč v obraz, ušesa so mu žarela kakor dva zublja in nosnice so mu razburjeno plale. V župnikovi sobi, sredi te tihe in gosposke slovesnosti, bi ostal plah in boječ, toda tukaj sredi krika in hrupa se je čutil bolj prostega in ni maral shraniti vsako kar tako, zlasti ne od človeka, ki danes prereče, kar je včeraj rekel.

„Vam že jaz pokažem, psom!“ in župnik je izginil v svojo vežo.

Gompa je nekaj zarobantil in se napotil na grad. Tam so mu hitro odprli. Kar je bil izročil Attemsu tisto pismo, je bil ta ves drugačen in mu je dovolil govoriti s Petrom, kadarkoli je hotel.

Tudi danes ga je sprejel zadosti prijazno:

„Odgovor vam prinesem takoj, ali župnikovega že imate?“

„Ne, in ga tudi ne dobim.“

„Kako da ne?“

„Pravi, da njegov odgovor je že v Ljubljani.“

„Toda ali vam ni rekel priti danes ponj?“

„Saj sem šel, pa me je nagnal kakor psa.“

„Kaj pravite?“

„In mi je zagrozil, da me spodi iz Gorice.“

„Ne bojte se, Gompa.“

„Saj se ne, če vi pravite.“

Namestnik je poslal Gompo k Petru.

„Ali si kaj izvedel, Andrej?“

„Ne dosti.“

„Pripoveduj.“

„Kakor sem vam že zadnjič povedal, je bil Nepokoj dva dni v Tolminu. O skakačih tudi že veste?“

„Vem.“

„Da jih je polovil?“

„Vse, vse mi je znano. Govori, Andrej: ali je ona?“

„Kaj ona?“

„Ali je ona tista, ali je Štefanija?“

„Ne razmem vas.“

„A jaz tebe dobro razmem in vidim, kako iščeš ovinkov. Čakaj, govoril bom jasno: ali je Štefanija tista nesrečnica, ki se ji je prikazoval nadangel Gabrijel, ki jo je tolpa poslušala po noči, skrivala oblastem, ki jo je ta tolovaj v črni suknji dal vkleniti in odvesti v Ljubljano? Ali je ona, ali je Štefanija, moja Štefanija? Razumeš sedaj? Reci: da! Kaj zijaš?“

Gompino lice se je razlezlo v dobrodušen smeh.

„Gospod fajmošter, kdo si je to izmislil?“

„Nihče. On sam mi je povedal. In če je vedno lagal, takrat ni, njegov satanski smeh mi je bil zanesljiv porok.“

„Kaj vam je povedal? Da je morala z drugimi v Ljubljano. In to je tudi vse. Čakajte, da vam povem. Ono obsedenko so peljali posebej tjakaj, in če novica ni lagala, so jo nemudoma sodili in obsodili na grmado. Ni bila domačinka, žlobudrala je neko čudno mešanico, menda ciganščino, njen oče da je bogat knez na Nemškem. Štefanija pa je izmed tistih, ki so se dali preslepiti prav nazadnje in ki so najmanj krivi — te, pravijo, da najbrž v kratkem izpustijo. Vse kaže, da Štefanije ne doleti nobena kazen, ali silno mila.“

„Lepe so tvoje besede, Andrej.“

„In resnične.“

Peter je skomignil z rameni.

„Andrej, te dni si bil vedno v mestu?“

„Vedno. Spoznal sem, da me ima namestnik jako rad, a Nepokoj mi ne da pokoja, v žlici vode bi me vtopil.“

„Varuj se ga, Andrej. Dolga je njegova roka, daljša kakor namestnikova. Ali nič ne veš, kako je prišel do mojih knjig?“

„Ko je bil v Tolminu, se je zgodilo. Poslal je nekoga k Hohenburgu v Loko in z njegovo močjo jih je dobil.“

„Škoda, da se takrat nisi vrnil takoj. Ali da bi bil Nepokoju vsaj naskrivoma sledil in skušal poizvedeti njegove načrte, mogoče bi se ti bilo posrečilo to zabraniti. Tako pa, zdaj še to!“

Peter se je zamislil. Nato je dvignil glavo.

„Tukaj mi ne moreš dosti pomagati. Eno prošnjo mi izpolni, Andrej. Pri spominu na tvojega rajnkega očeta te zaklinjam, Andrej, ne odbij mi prošnje!“

„Kar je bilo v moji moči, gospod fajmošter, sem vedno rad storil za vas, in sami veste, da še storim.“

„Vedel sem, Andrej, da boš tako odgovoril. Hvala ti! Andrej, pojdi v Tolmin, vprašaj po kaplanu, povej mu, da prihajaš v mojem imenu . . .“

Peter je govoril počasi, nenavadno tiho, ne kakor bi se bal, temveč poznalo se mu je, kako iztežka mu lezejo besede iz grla, druga za drugo, mukoma, počasi, kakor da je vsaka velik kamen, ki ga vali slaboten otrok po rebri navzgor.

„In kaj še?“

„Reci mu, da prihajaš v mojem imenu, da te pošiljam jaz, iz Gorice . . . Ta kaplan, glej, Andrej . . .“

Zopet mu beseda ni hotela iz grla.

„Slišal sem, da je tudi on spoznal resnico Lutrovega nauka.“

„Da, tudi on, tudi on, Andrej. Da bi je nikoli ne bil! Ta kaplan, glej, Andrej . . .“

„Porečem mu, da me pošiljate vi, gospod fajmošter.“

„Da, tako mu reci, in ga vprašaj . . . Ti še ne veš, moja Štefanija . . .“

„Je bila pri njem. Povedala mi je Katra, ko sem odhajal.“

„Bila je pri njem. In zdaj, Andrej, pojdi in ga vprašaj, kje je zdaj.“

„V Ljubljani, gospod fajmošter, to veva tudi midva.“

„Ne tako, Andrej! Res, v Ljubljani. A ti pojdi k njemu in ga vprašaj, kdaj je šla od njega in kako je šla in zakaj, kako so jo vlovili, kako so jo zvezali, vse, vse natanko, Andrej.“

„Bom.“

„In, čakaj, še to: Andrej, pravkar si mi pravil o ciganki. Mogoče ti delam krivico, a meni se je vedno zdelo, da ne govoriš popolnoma po vesti.“

„Ali, gospod fajmošter! Vse, kakor sem izvedel!“

„Bodi. Kakor si izvedel. A tam nisi bil. Videl nisi. Andrej, pri spominu na tvojega očeta, še enkrat, povprašaj pri kaplanu, kjerkoli moreš, a drži se naših ljudi . . . Ker mene, Andrej, muči še vedno grozna misel . . .“

„Nemogoče. Kam pa mislite, gospod fajmošter? Potolažite se, pojdem, poprašam, vse prebredem in vam prinesem gotovih, zanesljivih in z božjo pomočjo tudi ugodnih novic.“

„Andrej, pri spominu na tvojega očeta, stori tako. Vedno si mi bil mil in drag, a potem, Andrej, te bom ljubil kakor sina.“

„Še danes odpotujem. Namesto po Vipavski dolini, koder sem bil namenjen v Ljubljano, grem najprej v Tolmin in odtam v Ljubljano. V štirih dneh upam biti že zopet nazaj.“

„V štirih dneh, Andrej? Cela večnost! Ali ne moreš samo v Tolmin in nazaj?“

„Gospod fajmošter, namestnikov odgovor moram izročiti osebno gospodu Krištofu v najkrajšem času. In premislite tudi to: tam je Štefanija, prinesem vam lahko novic iz njenih lastnih ust.“

„Pa zbogom in srečno hodi!“

V.

Peter je sedel na slamnjačo, glava mu je omahnila v dlani. Andrej laže, Andrej laže! In zopet: vse kar je povedal, zna biti resnično. A ta ciganka... Zakaj mu je prav takrat zastajala beseda, zakaj je trepetala zbežnost v njegovem drugače mirnem, trdnem pogledu, zakaj ga je moral obrniti štiri, petkrat v stran? In kadar se vrne, kdo ve, če ga še najde tukaj, če ga sploh še najde. Ha, namesto da bi šel sam k njemu, udrl sredi noči v njegovo spalnico, ga zagrabil za vrat v tisti nesramni postelji, mu pokleknil na prsi in mu zavpil v obraz: tat, prešestnik, razbojnik, nedolžnost sèm, Turek, tolovaj, zaklad sèm, ki sem ti ga zaupal, jaz slepec. Brezvestnež, lump, Štefanijo sèm, moje malo Štefanijo! Namesto da bi izdril nož izza pasu in mu ga zapičil med rebra, ga razmesaril in razmetal mrcino na vse štiri vetrove psom in krokarjem, namesto da bi izvršil, kar zahteva od mene nebo in narava — moram prhneti, gniti, umirati, molče žvečiti svoj gnev, da, še celo pametnega se moram kazati in hladnega in treznega in preudarnega in mirno prenašati, da mi bogaboječi rabeljni trgajo srce in križajo do smrti moj spomin na Štefanijo . . .

„Peter, Gompa je odpotoval, to menda veste?“

Bil je namestnik. Tiho je odprl duri, tiho je vstopil in sedel poleg Petra na slamnjačo.

„Peter, te dni, ki vas imam tukaj, ste se mi priljubili.“

Peter je molčal.

„Da, priljubili ste se mi. Zato bi rad spregovorill z vami prijateljsko besedo.“

Peter je zopet molčal.

„Peter Kupljenik, odkrilo se mi je marsikaj, kar mi je bilo prej neznano. Ne smete misliti, Peter, da so vsi, ki pridejo z vami v dotiko, sami Nepokoji.“

„Tega nisem nikoli mislil.“

„Mnogo jih je, Peter, ki se morajo samo kazati take. Mnogo jih je, ki mrdajo nad Nepokojem in mu morajo vendar kazati prijazno lice. Mnogo jih je, ki si ne smejo upati z barvo na dan.“

„In če je dovoljeno sklepati, ste vi tem mnogim naklonjeni.“

„Dobro skleplate. Zato si lahko mislite, da skušam dobri stvari pomagati, kjerkoli morem.“

„Škoda, da je tako malo vam enakih.“

„So, Peter, a ne smejo biti. Že nekaj let imamo pri nas tako gonjo, da je groza. A glejte, vsi Tavčerji in Bizantiji, vsi Caligarisi

in Nepokoji, vsi vikarji in škofje, vizitacije in odloki, vse to je samo pepel, ki je zakril tlečo iskro, ugasnil je ni. Vam se godi, kakor stoji v evangeliju: In pošljejo k njemu svoje učence in Herodovce, naj ga zalezujejo in naj se hlinijo pravične, da bi ga mogli ujeti v besedi in izdati gosposki in rokam deželnega oblastnika. A glejte modrost in pravičnost božjo: deželni oblastnik, to sem jaz! Dolgo smo se morali skrivati, mnogo naših prijateljev je moralo, ker so bili za resnico preočitno vneti, iz domačije za mejo. Toda zdaj, ko sta si Oglej in Gradec radi škofovske palice v laseh, tako hudo v laseh, da kar eden zida, drugi podira, zdaj upam, se bomo smeli tudi mi nekoliko razmahnuti. Nepokoju se nekaj dozdeva, rad bi dvignil zagrinjalo, a je prisiljen molčati, ker me rabi pri kovanju škofovega križca. Jaz sem uverjen, da mi ne boste odtegnili svoje pomoči.

„Če mislite, da vam z zvezanimi rokami, preganjan in sovražen kakor sem, lahko kaj pomagam, sem rad pripravljen.“

„Mi se gibljemo, Peter Kupljenik. Nocoj se zberemo v grajski kapelici, na skrivnem zaprvo in tako, da ne bodo tenkosledi nosovi ničesar slutili. Radi bi se skupno navdušili, si utrdili vero, a nimamo boritelja, nimamo duševnega vodnika. Vi, ki ste se z lepimi govori, z vneto, prepričevalno besedo tako proslavili, da morate radi tega po ječah in sodiščih, nas gotovo počastite s tem, da nam naklonite nekaj podžigajočih, vneme polnih besed, ki se malodušna srca ob njih zopet ogrejejo.“

„Kakor vidim, je torej vse samo preizkušnja, dasi se mojemu slepemu očesu včasih zdi, da me je nebo popolnoma zapustilo. Kako so me vaše besede potolažile! Saj veste, da se rad in z veseljem odzovem vašemu prijetnemu vabilu, in želim samo, da bi moja beseda mogla seči globoko v duše, ki jih žeja po resnici in ljubezni.“

„Torej nocoj. Ure vam ne morem še natančno povedati, a upam, da okrog devetih.“

„Kadar vam drago, samo pazite, da se kaj ne iztroši. Ali bo tudi kaj žensk?“

„Tudi.“

„Previdnost, gospod! Jaz govorim iz izkušnje. V verskih stvareh ženska lahko mnogo koristi, lahko pa tudi še več škoduje.“

„Vem, a bodite brez skrbi.“

„Če svoje ljudi dobro poznate, se zanesem na vas.“

„Da vas pomirim, vam povem, da bode izmed žensk moja žena, žena mojega brata in moji starejši hčerki.“

„No, potem sem popolnoma miren. Ko bi bile tudi ženske izmed ljudstva, te, veste . . .“

„Bodite brez strahu. Še nekaj. Jutri na vse zgodaj, pri prvem svitu, bi vsa naša družina rada sprejela sv. obhajilo iz vaših rok. Za moji dve hčerki bo to prvo njuno sv. obhajilo. Morda se vam bo čudno zdelo, če vam povem, da bo imela Roza, mlajša, o sv. Roku šestnajst let za seboj in da ni še bila pri mizi Gospodovi. Pred dvema letoma je bila že pripravljena, pa je prišel ravno en teden pred določenim dnevom nuncij iz Gradca, in tako je vse razpadlo. Moja žena, ki je imela takrat še svoje pomisleke, je hotela, naj gre Roza vseeno s tistimi, ki jih je bil zbral Nepokoj za prvo obhajilo. Jaz, veste, da nisem mogel dovoliti. Potem pa tudi ni bilo več prilike. Upal sem za trdno, da mi Bog nakloni tudi še to veselje, in res mi ga je prihranil za jutri. Brž po obhajilu se odpeljemo vsi štirje v Vipavo k Lanthieriju, kjer ostane moja žena s hčerkama do jeseni.“

Določila sta še to in ono in še dolgo potem, ko se je namestnik že poslovil in so njegovi koraki umolknili na mostovžu, so vse njegove besede glasno odmevale v Petrovi duši. Od edeninštiridesetih pomladi, ki so že smuknile mimo njega v večnost, se mu je hipoma zazdelo, da jih je komaj polovica za njim. Začel je živahno mahati z rokami kakor novonastavljen, deviškomlađ kaplan, ko se v soboto popoldne uči skrbno sestavljene pridige, ki namerava ž njo drugo jutro presuniti kmetom srca do solz, tercijalkam do glasnega ihtenja. Vse, se mu je zdelo, kriči v njem in uka in poje novemu solncu nasproti. Prijemal se je za prsi, da ne bi odmevalo preglasno iz njih visoko navdušenje, ki jih je tako nenadoma napolnilo, da ne bi segel ta pojoči odmev prek debelega obzidja doli do župnika Nepokoja. Naenkrat — kdo bi vedel, po katerih postavah — je videl pred seboj tega človeka, kako mu je molil njegove knjige pod nos in ga bičal s tako porogljivim smihotanjem, da je v Petru vse kipelo in plalo in se je komaj premagal, ko mu je prišlo na misel udariti s pestjo po tem suhem ščetinastem licu, pokritem s fino, tenko kožico, da bi se vse koščice razsule v njem in se razletele. Gledal je ta obraz pred seboj in hipoma je začutil da mu polzi nekaj mokromrzlega vzdolž hrbtenjače proti križu, ko se je nenadoma spomnil, da bi se znalo zgoditi tako-le: ravno ko bi on, Peter, nagibal kelih v rožnonapeta usteca Attemsove Rožice, bi pridrl v svetišče ta hudičev služabnik božji, zahihital bi se, mu izbil

kelih iz rok in pahnil Rožico z bogoskrunsko roko, da bi omahnila vznak in omedlela.

Ko je padel večer na mesto in se je mrak umaknil temi, je prišel namestnik, kakor je bil obljubil, in je spremil Petra v borno razsvetljeno kapelico. Peter je stopil na nizek oltarček in v širokem, napetem pogledu, ki ga je poslal po kapeli, se mu je oko brž privadilo razločevati zabrisane poteze, ki so se risale v pomanjkljivi svetlobi z večjo ali manjšo razločnostjo. Čisto spredaj je videl nekaj ženskih obrazov, ki so gledali pobožnovneto na oltar in mu s pričakujočimi pogledi kar odpirali ustnice, da bi čim prej zaslišali dolgo pogrešano božjo besedo. Za njimi so se vrstile moške glave, z bradami in golobrade, z brki in brez njih, z nagubanimi in gladkimi obrazi: kakih trideset, je pomislil Peter. In kakor samaodsebe so se mu odprla usta in so govorila:

„Bratje in sestre v Gospodu! Pred malo dnevi me je prijatelj — zdaj že ne več prijatelj — opozoril na katakombe in pripomnil, da bi jih morali tudi mi posnemati. Takrat nisem mislil, da mi bo že čez par dni dodeljeno, videti to misel uresničeno. In glejte, nocoj vas vidim pred sabo lepo število, kakor bi si ga ne bil tukaj nikoli nadejal, vidim vas, kako željno čakate božje besede. Dragi moji, ljubezen do božje besede, do tiste besede, ki si je svet podvrgla in si ga še podvrača . . .“

Beseda se je ustavila, oko je planilo k vratom, ki so se hrupoma odprla in izbruhnili v kapelo kopico svetlih čelad in bliskovitih mečev. V tistem hipu so ugasnile tudi vse tri plamenice, ki so gorele v kapeli, in tema je zagrnila krik in ropot, kletve in zdihovalje, ki se je odbijalo od ozkih sten.

(Dalje prihodnjič.)

Janko Glaser:

Sebi.

Pozdravi tujca, ki te sreča sam,
bodi bratovsko dober, kot da si napolil se v božji hram!

A ne pozabi, da imaš obraz:
i Kristu, barabi pokaži na sebe: to sem jaz! —

In ako nekoč umre ti kri v dlaneh,
udano in skromno zakleni se vase: lagati je greh!

Križev pot Petra Kupljenika.

Zgodovinska povest. Spisal Pastúškin.

Tretja postaja.

I.

„Samo trenotek dovolite mi, da se odpočijem.“

„Ne.“

„Stati ne morem več, vse noge so mi otrpnile.“

„Meni tudi.“

„Pa sediva oba. Mar mislite, da vam uidem?“

„Nič ne mislim.“

„Samo za trenotek, saj vidite, da se mi kolena šibijo.“

„Nič ne vidim.“

„Samo dve sekundi na tej stopnici. Ali dovolite mi vsaj, da se naslonim tja ob zid.“

„Ne. Slišali ste njegove besede: ‚Da se mi nikdo ne zgane z mesta, drugače mu zavijem vrat.‘ Tiho, že gre!“

Visoka, temna postava je prihajala hitro, odločnih, trdih korakov doli po ozki ulici, ki je vezala videmski grad s trgom Contarena.¹ Večerni mrak se je bil že toliko zgostil, da bi je oko samo, brez sluha, brez korakov, ki so hrzali po drobničavem grušču in se mešali rezko in odurno s kipečo podokniško melodijo, prihajajočo sem izza lože San Giovanni na drugi strani trga, pač ne bilo izluščilo iz temnega ovoja, ki je pregnal že zadnji sled večerne zarje na zapadnem nebu.

„Ali ti nisem rekel molčati! Kaj čebljaš kakor gos?“ se je zadržal prišlec.

„Ste morali temule prej usta zašiti; če me pa draži z jezikom, jaz tudi ne morem molčati,“ se je odrezal oni, ki je malo prej trdil, da nič ne misli in nič ne vidi.

„Tiho sedaj!“

Podoknica je prihajala zopet nemoteno sem izza lože. V poskočne takte vijoline in kitare se je vrgel sedaj kakor izurjen plavač v širokostrugi Pad doneč moški glas, poln kakor žitni klas v blagem letu, zvonek kakor bron v lini, mamil je uho in silil v srce:

¹ Sedaj Piazza Vittorio Emanuele.

Di là dell' Apennino
vedró il mio Gino,
vedró il mio amor.

Zapoznel Videmčan, ki je stopal čez trg, je obstal, prisluhnil.
. mio amor.

Na gradu pred palačo se je zasvetila bakla in je začela lesti po stezi nizdol proti temni gruči, ki je stala kakor okamenela kraj trga, pokorna onemu moškemu: Tiho zdaj! In kakor se je bakla bližala, je bilo bolj in bolj razločiti v njeni rdeči luči nekaj postav, ki so stopale z veliko naglico proti trgu. Od gruče spodaj se je oddelila visoka postava, ki je prišla prej po isti poti in se je bližala onim z baklo. Pod hribom so se ustavili, se nekaj menili, nato so šli naprej, se približali čakajoči gruči in obe sta se zlili v eno. Bakla se je začela pomikati zopet navzgor, sredi hriba je obstala.

„Jaz ne morem naprej in ne morem. Vi, gospod župnik ste jahali vso pot, a jaz . . .“

„Ne sitnarite, Peter Kupljenik, še par korakov!“

A Peter je sitnaril. Zgrudil se je na tla. Dva spremljevalca sta se sklonila, da so jima nožnice mečev udarile ob tla, in sta prijela onemoglega pod pazduho. Močne roke so ga vlekli proti gradu kakor pijanca, ki ga je usmiljenost sosedov pobrala v jarku. Glavo je držal pokonci, noge so mu drsale po tleh kakor mrtve. V gradu so ga spravili nekam globoko in ga zaklenili. Nato sta se napotila župnik Nepokoj in čokljat, polnopleč, kratkokrak, z mečem opasan Lah z griča zopet v mesto in po tesni ulici pod gradom naravnost proti minoritskemu samostanu.

Peter se je zleknil v temi po mrzlem tlaku. Nič se mu ni dalo tipati in iskati, ali ne bi našel morda v kotu ob zidu snop slame, kako capo ali karsibodi. Obležal je na tleh in zamižal, brez misli in brez zavesti. Čez malo je začutil po hrbtu prijeten hlad. Mrzli kamen je brž pogoltnil gorkoto, ki je prihajala iz vročega telesa, in je začel mrzleti. Toda obraz mu je še vedno gorel in lica, se je zdelo Petru, mu zdajzdaj izpuhtijo v vročini. Obrnil se je na stran, da se je desno lice dotaknilo tlaka. Prvi hip ga je nekaj zbadlo, a tik za tem je sledil tako hladnoprijeten občutek, da je nehote pritisnil lice še niže k tlom. Zdaj se je obrnil na levo in si ohladil na isti način tudi levo lice in čelo. Iz kamena je dihala tako mehko, božajoče, žametno, kakor da bi ležal v prijetni kopeli. Ta hlad ga je docela osvežil, da je začutil zopet svoje ude in svoje telo, sa-

mega sebe. Toda zdaj šele je zavalovila v nogah neznanska bolečina. V mečih, je mislil, da se mu noge vsak hip prelomijo in nič ni pomagalo, da jih je stegoval zdaj sem zdaj tja, naprej, nazaj, na levo, na desno. Nenadoma se je domislil, da bi levo nogo vrgel čez desno. Da, leva se je tako počutila bolje, žgoča bolečina, se je zdelo, da kar hlepi iz nje. A pri tem ga je začelo v desni tako ščipati in lomiti, kakor bi drla vsa bolečina iz leve naravnost vanjo. Z naporom jih je prevrgel, levo zdol in desno na vrh. Do dvajsetkrat je to ponovil in čez. Meča so se oddahnila, a zdaj so ga začela peči stopala huje kakor prej lica, ne s takim plamenom, a s tako gostimi zaporednimi bodljaji, kakor da hodi po ježevi koži ali kakor da mu nekdo šegeče stopala s snopom najbolj odbranih, živostrupenih kopriv. Sedel je na tleh in si začel trgati obuvalec z nog. Nato je skušal vstati in se upreti z golimi nogami ob velike štirivogelnike v tleh. Sprva je omahnil. Velika bolečina in ogenj sta trčila prenaenkrat skupaj z ledeno mrzloto kamena. V malo minutah je že lahko dobro stal. Stopical je počasi semintja po tleh. Zdelo se mu je vse popolnoma naravno, samoobsebi umevno, kakor da mora biti tako in ne drugače in kakor je samoobsebi umevno, da se nebeški svod boči človeku nad glavo. Domislil se je, da bi premeril sobo, ker ji v temi ni videl velikosti, ne mogoče zato, ker je prišel šele pred kratkim vanjo — saj se mu je zdela tako znana, tako domača — ampak tako kakor se pač domisli človek včasih tudi doma: ne more spati, vstane in šteje korake iz kota v kot. Peter jih je naštel štiri v šir in pet v dolžino. Naenkrat je začutil žejo, sprva samo tako kakor da bi rad pil, a tik nato je žeja zrastle s čudovito naglico, kakor če se utrga v strmini pod vrhom zrno snega in naraste v malo minutah v tako grmado, kakor da se je vtrgalo pol vrha. Vsa vročina, ki jo je občutil poprej na vsem telesu, se mu je zdaj zgostila v grlu v pravi ogenj. Vse sline mu je hipoma posušil, puhal mu je v usta, da se mu je jezik zvijal v njih kakor zeleno lavorjevo pero, ki ga je paglavec zagnal v kres. Peter je planil k vratom, vlekel zapah, tolkel, rožljaj, razbijal, klical. Udarci so umirali zamolklo, glas je usihal v grlu. Uho je poslušalo, korakov od nikoder. In grlo je gorelo, gorelo s plamenom. Vode! Dvakrat, trikrat je zaklical, več ni mogel, glas mu je zgorel v grlu kakor slama v peči. Peter se je vrgel na tla in je začel lizati kamen. Vsesal se je z ustnicami vanj kakor dete v materine grudi. Odtrgal je zopet ustnice in jih prižgel na drugo mesto, in zopet na drugo, vse križem po vseh tleh. In glej — sprva je čutil hlad samo na

jeziku in na ustnah, samo na mestu, ki se je dotikalo tal; v grlu pa je gorelo še vedno. A polagoma — ali ne sega mrzlina in hlad po jeziku tudi globje noter, kaj se ne širi vse dalje in dalje, do petelinčka, do jabolka, in še globje sili, doli do pljuč. Goli, revni kamen, kako si ti gostoljuben, kako mehko je tvoje srce, kako usmiljeno! Kopel daš zapuščenemu in posteljo, počitka in pijače! Po očetovsko sprejmeš nesrečnika, da mu odleže pri tebi, pogostiš ga kakor tovariša in brata. Ha, in ljudje si domišljujejo, da ga kaznujejo, trpinčijo in mučijo!

Peter je otipal v kotu klop in na njej otep slame. O, zdaj, odpočit in okrepcan, ozdravljen in napojen, zdaj se lahko udobno zlekne po ležišču. Počasi in s prijetnim občutkom je legel na klop in čakal, da pride spanec in mu sklene veko k veki. A pred spancem je prišel še dan, ki je pred nekaj urami zdrknil v večnost, v vsej svoji prašni vročini je prišel, in še pred njim oni večer v grajski kapeli. Vse po vrsti: oboroženi černidi, za njimi Nepokoj, loputanje vrat, vezanje, bakle, povelja, kletve, kriki, potem zopet grobna tišina, rožljanje s ključi, trda beseda: Peter Kupljenik, z nami! Grajsko dvorišče, na dvorišču objokana grajska gospa, Attemsova žena, vojaki, Nepokoj, mesto, Coretto, pevelje: Na pot! Nato ves dan potovanje, dolga cesta iz Gorice v Videm, zdaj navkreber, zdaj navzdol, skozi sela in vasi, slovenske, furlanske, ljudje, ki postajajo na cesti, se ozirajo, odpirajo usta na široko, in Nepokoj na konju vedno tistih deset korakov pred njimi, ozirajoč se v kratkih presledkih, pokonci in raven kakor sveča, pot brez konca, zdaj prašna, zdaj grapava, in zopet vasi, mesta, Kormin, Buttrio, druga sela, tu manjša, tam večja, in nad glavo vedno tisto jasno nebo, vedno tisto srpanovo solnce, romajoče nad njimi v širokem loku od Čavna doli do Lombardije, in potem, zvečer, že v trdi noči: Videm.

Misli so hipoma preskočile drugam.

Gompa? Adijo lepe ure upapolnega pričakovanja v Gorici, adijo misel na delo, na svobodo, na razširjanje svete resnice. Štefanija? Nikoli ne bo izvedel, nikoli je ne bo videl. Padlo je solnce v morje in namesto, da bi vstalo drugo jutro oprano in bleščeče, je vtonilo v kopeli in je ugasnilo.

Misli so se podile naglo druga za drugo, prehitevale se in se rinile in Petru je minila noč, kakor da je trajala eno uro. Moj Bog že zopet škriplje zapah, zopet ga bodo tirali sem in tja, gori in doli. Človek se ne more niti do sita namisliti.

II.

Peter je gledal, kako se nateka pisana množica krog njega. Stopal je mirno med dvema hudogledima biričema in ozirajoč se na svojega levega spremljevalca, se je moral večkrat zaporedoma nehote nasmehnuti, videč njegov hudo nagrbančen obraz, njegovo zagorelo polt, ki jo je strah, združen z očitvidno samozavestjo, češ: in če pride sam vrag, mi ga ne iztrga! nabiral v čudne gube. Nasmehu se je pridružil izraz pomilovanja, kadarkoli se je ustavilo oko na močnih, žilavih rokah, kosmatih prav doli do prstov, ki so krčevito stiskali Petrovo roko, visečo malomarno v črnem rokavu. Oj sramote, in ne samo sramote, tudi kazni, kazni, ko bi se zgodilo, da bi mu jo Peter popihal, kar bi ne bilo nobeno čudo spričo dejanj, ki se pripovedujejo o njem: da je papeža preklinjal, da je devet fara zapeljal v krivo vero, da bi bil roki pravice že iz treh gradov skoro ušel. Kaj se ne zgodi lahko — takim gre zlodej vedno na roko, in da zlodej nima mnogo manj moči in pameti kakor sam Bog Oče, se je izkazalo brž po stvarjenju in pozneje še mnogokrat — ali se ne zgodi lahko, da ta preklicana mila Jerica v črnih capah, ki bi mu pošten kristjan ne prisodil, da bo štel do pet, ne da bi se zmotil, da ti ta merkvica, izpita in suha kakor je, dvakrat, trikrat kihne in se v hipnem skoku požene kakor pšica na najbližnjo streho — pojdi ga lovit!

Desni spremljevalec Petrov je bil živo nasprotje svojega tovariša na levi. Bil je gladko obrit, le pod spodnjo ustno je imel temen šopek mišje dlake, ki je črnela na zagoreli polti, podobna muhi ali obadu. Zdajpazdaj je vdarila Petrova dolga halja ob njegovo nožnico, ki mu je mahala ob strani zdaj naprej zdaj nazaj, se za hip zamotala okoli nje, pa se zopet odvila. Množica se je natekala še vedno po vseh ulicah in uličicah, po vseh kotih in prehodih, izpod gradu, sem od Sv. Krištofa, gori od stolnice, od povsod. Tudi okna, ki so gledala na trg Contarena, so bila napolnjena z glavami bujnokosih Videmčank, ki so gledale z radoznalim strahom visokega črnega moža, korakajočega tako malomarno, kakor da vsi ti pogledi ne veljajo njemu, ampak žuboreči fontani, mimo katere je pravkar stopal, kakor da se Videmčani v pol stoletju, kar jim jo je podaril mojster Giovanni, še niso nagledali njenih pestrih biserov, ki so lomili solnčne žarke in ustvarjali iz njih koncev in končičev vse polno večjih in manjših mavric.

Ljudje so se pehali, suvali s komolci, kazali na Petra, vpraševali, odgovarjali, zmerjali in se rinili okoli njega.

„Odkod so ga prignali?“

„S Kranjskega pravijo.“

„Kje je to?“

„Na Nemškem.“

„Lažeš. Na Turškem, to se pravi, ne na Turškem, a tik pred Turčijo.“

„Kaj pa nam je treba teh turških nevernikov?“

„Ti si tudi kristjan, ti! Še tega ne veš, da ima naš patrijarh vse dežele pod sabo, vse dol do Turčije.“

Peter je stal pred cerkvijo sv. Ivana. Stražniki so morali siloma odriniti tolpo, ki se je gnetla pred vrati. Peter je slišal, kako so se vrata za njim zaprla s tako naglico, da je čutil veter, ki je nastal pri tem. Po sredi cerkve mu je prišel naproti suhoten možicelj z vijoličasto kapico na temenu. Pomignil je s kazalcem Petrovima spremljevalcema in jima pokazal na levo. Stražnika sta sedla s Petrom na črno pobarvano klop. Tri ali štiri koraki pred klopjo je videl Peter dolgo mizo, pregrnjeno z debelim zelenim prtom in okoli nje vse polno po večini plešastih glav. Sredi mize, Petru ravno nasproti, so glave molele več kakor za ped nad druge in tudi sedeži, ki so sedele na njih te tri osebe, so se odlikovali od drugih po velikosti in po žametasti prevlaki, ki je rdela izza teh treh hrbtov. Srednji v tej trojici se je zdajci dvignil in sklenil roke, da se je razločno videl velik dragulj na prstanu njegove desnice in je zlati križec, počivajoč dotlej v naročju, nategnil debelo, polnopleteno zlato verižico in dvakrat zabingljal na prsih. Vse omizje je v tistem hipu sledilo njegovemu zgledu. Visoki cerkveni dostojanstvenik je začel z nelepim, hreščočim glasom:

„Veni, creator Spiritus.“

Vsa družba je pela z njim, na koncu je zmolil še kratko molitev, ki ji je sledil mnogozvočni, zategnjeni amen. Zbrani so napravili velik latinski križ in zopet so zaropotali stoli. Zdaj je srednji v trojici z odlikovanimi sedeži zopet vstal in je spregovoril nekam boječe in jecljajoče, oko uprto vedno v veliki, z beneškimi stekleninami bogato obložen, v srebru in zlatu izdelan lesteneč, viseč sredi cerkve izpod bogato slikanega stropa:

„Predragi v Gospodu! Videli smo veliko zmoto, ki je zaslepila pamet nesrečnemu Petru Kupljeniku, sedečemu tukaj pred vami, preiskali smo njegovo zadevo po najboljši vesti in s plemenitim

namenom. Prosim torej gospoda fiskalnega prokuratorja sv. Soda, da prebere vse, kakor smo našli.“

Peter je gledal in poslušal. Po svetišču se je nosila slabotna dnevna svetloba, kolikor je je pač moglo prodreti skozi romanska okna na obeh straneh, in se je vsipala na mizo v gostih curkih, ki so ravno zadostovali, da je bilo mogoče čitati ob njih. Glave ob mizi so migale in se zibale, ta se je nagibala na to stran, druga na drugo, še druga se je tako napeto iztegovala, da se je zdelo, zdajzdaj se utrga suhi vrat v belem kolarju in glava sfrči kakor raketa pod strop. Tisti, ki so sedeli na tej strani mize, bliže Petra, da jim je bilo videti do sedaj samo hrbet in zadnji del lobanje, so se začeli sukati na svojih sedežih, da jim je Peter mogel videti skoro tudi obraz. Sprva je menil, da se ozirajo nanj, opozorjeni po besedah, ki so jih pravkar slišali. Prvi hip se gotovo ni motil, saj je jasno videl, kako se je ta in ona glava sklonila k oni svojega soseda ali pa čez mizo in kako se je nekaj kazalcev med pritajenim šepetanjem obrnilo vanj. A brž nato pogledi že niso veljali več njemu, hiteli so preko njegovih ramen nekam za njim. Nehote se je ozrl še sam in zaslišal v tistem hipu sem od nasprotne stene glas belolasega, še zadosti trdnega starca, ki je baš vstal za malo mizico z naslanjača, podobnega onim trem pri dolgi mizi:

„Po zanesljivih pričah in mnogih drugih verodostojnih virih smo dognali . . .“

In starec je bral dolge litanije o Petrovi neveri, o njegovem pohujšljivem življenju in zapeljevanju, o njegovi nepokorščini in njegovih krivih naukih. Peter je gledel mirno, kakor da se ne tiče njega, ampak razbojnika, ki ga ne pozna po imenu ne po kolenu, Le od časa do časa, ko je bralec imenoval Katro, Štefanijo, Primoža, Nepokoja, se je mahoma zdrznil.

Prokurator je končal. Zašumeli so listi na njegovi mizi, po cerkvi so se čuli koraki, služabnik je vzel velik protokol na prokuratorjevi mizi in ga postavil pred moža, ki je sedel v oni trojici ob levi strani. Ta je začel listati, preganil je deset, petnajst listov, preden je našel pravega. Obrnil ga je proti luči, med slovesnim molkom čital nekaj časa sam zase in se nagnil nato k svojemu sosedu na levi. Ta je primaknil oči k onemu mestu, kamor mu je tovariš kazal s prstom. Oba sta brala skupaj par minut in se sklonila nato še naprej do tretjega tovariša, odlikovanega s posebnim sedežem, ki mu je blestel ob boku bogato okrašen mečev roč. Zdaj so mrmrali nekaj vsi trije, kazali na Petra in na prokuratorja in tisti

z mečem si je tik nato začel meti roke; videlo se je, da ga ne zebe, ampak da si umiva roke kakor nekdanj Herodež, češ: tu ga imate, svoj meč vam lahko zmerom posodim, a z njim opravite sami kakor hočete. „Saj tudi bomo“, mu je odgovarjalo samozavestno svetlikajoče se visoko čelo njegovega soseda.

Peter jih je gledal, kakor gleda tujec, skozi mesto grede, mešetarje na trgu. Niti oddaleč mu ni prišlo na misel, da mešetarijo o njem. Mislil je na Štefanijo. Morebiti sedi ta hip na podobni klopi kakor on. Morebiti že ne sedi več; roke ji vežejo za hrbet in jo vlečejo ven na trg: tam je ljudi brez števila in sredi njih velik kup drva in iznad kupa štrli debel kol. Po lestvi vlečejo Štefanijo tja gor, Štefanija ihti, govori: Oče, oče! Rablji ne slišijo, se smejejo, se šalijo, na vrhu so. Privežejo jo h kolu, trdno, da se beli udje zvijajo in krčijo, roke in noge in tudi čez prsi. Nato zlezejo po lestvi urno zopet na tla, ukrešejo prgišče slame. Štefanija gleda proti nebu, rada bi sklenila roke, ne more, po licu drvijo srebrni lešniki zopet šepeče: Oče, oče!

„Peter Kupljenik, ali priznavate, da ste zagrešili, kar ste pravkar slišali?“

Peter je dvignil glavo.

„Peter Kupljenik, ali priznavate in prekličete zmoto?“

„Resnico priznavam. Zmote si nisem v svesti, zato je ne morem preklicati.“

III.

Peter je sedel v ječi videmskega gradu. Pogledal je proti vratom in je videl vstopiti visokega, suhljatega moža v dolgi halji, ki je, zapiraje vrata za seboj, nekemu zunaj na stopnicah stiskal roko z besedami:

„Čez dobro uro, gospod glavar. Zdaj pa zaklenite trdno tudi mene, da vam ne uidem.“

„Da se le ne stepeta, prečastiti,“ je odgovarjal zunaj možatošaljiv glas.

„Jetnik kaže biti pohleven.“

„Tiha voda. Slišali ste, česa je vsega zmožen.“

„Zaupajmo v Boga in storimo, kar je v naši moči. Strah, da ne bi sv. Sod postopal krivično, ljubezen do resnice je večji nego strah pred slabotnimi človeškimi rokami.“

„Torej čez uro!“

Zunaj je zapah zaropotal in ostroge so odpele po stopnicah navzgor.

V ječi je videl novi prišlec sprva samo temo. A Petrovo oko, vajeno pomanjkanja svetlobe, je brž uganilo, da je tega moža že videlo v cerkvi sv. Ivana.

„Nekoliko se menda že poznavata!“

Peter je spoznal, da ga prišlec v temi še ne vidi, ker je govoril z obličjem v drugi kot in s hrbtom proti Petru.

„Mislim, da se,“ je pritrdil Peter.

Tujec se je zdajci obrnil za glasom. Nekaj hipov sta molčala oba in prišlec je napejal oči v Petrov kot. Iz teme se mu je zasvetil mokroten blesk dvoje rjavomodrih oči, okoli njih je vstalo iz teme, blede kakor zimska luna, veliko dno, Petrov obraz.

Tujec je povzel:

„Pri Sv. Ivanu sva se videla.“

„Tam.“

„Meni se zdi, da ste bili tedaj ves čas raztreseni.“

„Po čem sklepate?“

„Ker ste ves čas gledali v tla in ste rekli nakonci tako naenkrat: ne. Čisto nič se niste pomišljati, niti za sekundo se niste obotavljali. Kakor bi se hoteli odkrižati nadležnega vprašanja, ki vas je motilo v vašem razmišljanju, ste samo glavo privzdignili in rekli kratko in malomarno: ne. Kakor bi se vam ne zdelo vredno izgubljati besed, samo glavo ste privzdignili in ste rekli: ne.“

Peter je motril govornikove oči in nato je prikimal.

„Glejte,“ je nadaljeval oni, „meni se je zdelo, da bo tako. Smilili ste se mi. Kakor hitro sem vas videl sestri na črno klop, bi vas bil najraje kar odpustil, ker sem videl na prvi pogled, da niste tako razpoloženi, kakor bi bilo treba, da bi pravica in resnica, ki smo jo hoteli izslediti, ničesar ne trpeli. A kaj se hoče, generalni vikar, pa naj se imenuje prav Barbaro, ne more ukreniti vedno tako, kakor misli, da bi bilo najbolje. Omenil sem inkvizitorju, kar se m opazil, toda Padre maestro Angelucci je bil drugačne pameti. No, potem je videl. Oziroma nič ni videl, ali ni hotel. „Trdovratnež, trdovratnež,“ je ponavljal venomer, „in potuhnjenec!“ Komaj sem ga tisto popoldne pregovoril, da vas ni dal zvezati na natezalnico. Po vsej sili je hotel, naj se vas s trpinčenjem nemudoma prisili k priznanju in preklicu. Da se mi ni posrečilo potegniti glavarja na svojo stran, bi se bilo tudi zgodilo, ker se inkvizitorju malokdo upa ugovarjati. — Zakaj, mislite, da vam vse to pripovedujem?“

„Jaz ne vem.“

„Morebiti iz samohvale? Ali zato, ker sem nevreden služabnik tistih, ki so mi izročili to odgovorno mesto? Ali nazadnje morebiti zato, da bi vam štrečno zmešal in vam prišel po ovinku do živega?“

„Skoro bi rekel: da.“

„Glejte, to misel sem vam čital v očeh ves čas, ko sem govoril. Bil sem pripravljen na to že brž od začetka, a upal sem vendarle, da se mi kako posreči . . .“

„Priti mi do živega.“

„Če že hočete. Po moje: priti resnici do živega.“

„Torej upate najti pri meni resnico?“

„Tako upam.“

„Pri meni, ki veste, da sem ravno zato tukaj, ker resnico so-vražim, pri meni, o katerem imate spisano že celo knjigo laži in zmot, ki sem jih širil in učil, pri meni jo iščete, kakor tisti, ki je konja prodal in je potem tožil kupca, da mu ga je ukradel! Dobro veste in trdno ste prepričani, da je pravica in resnica na vaši strani, in prihajate samo —

„Samo?“

„Da bi se iz mene norčevali.“

Vikarij ni odgovoril. Prekrižal je roke na prsih in stopal s sklonjeno glavo od stene do stene. Ko se je nahodil, je obstal pred Petrom in zopet molčal. Stegnil je roke k zlati verižici, ki mu je visela na vratu, jo snel počasi in jo vrgel z zlatim križcem vred v drugi kot. Takisto je snel z roke prstan in ga zagnal od sebe, da se je zakotalil proti zidu. Peter ga je gledal začudeno.

„Ali sem vam tako manj nadležen?“

„Ne.“

Barbaro je skomignil z rameni in se zopet zamislil. Nato se je pripognil, sedel k Peru na klop in mu položil roko na ramo.

„Peter, ali si imel kdaj prijatelja?“

„Imel.“

„Ta prijatelj, Peter, te je prevaril.“

Peter ga je pogledal začudeno in vprašujoče.

„Ne utajiš, Peter, prevaril te je. Dolgo sem mislil, kako bi bilo to mogoče. In sklep je bil ta: ali ni imel nikoli prijatelja, ali če ga je imel, ga je prijatelj izdal. Drugače je nemogoče, kar si mi prej vrgel v obraz.“

Peter je gledal še bolj začudeno. Barbaro je povzel:

„In o meni, Peter, si mislil in mogoče še misliš, da ne morem govoriti s tabo, ne da bi mislil obenem tudi na prstan in križec.“

Peter je prikimal.

„Ne čudim se, Peter. Evo, kaj ti povem. Tega nisem našel v nobeni knjigi modrosti, ne, Peter, to sem videl: mnogo jih je, ki so zašli na kriva pota, Peter — s stališča mojega križca in prstana ‚kriva‘, Peter — mnogo njih, pravim, je ubralo to pot zato, ker so — to govorim brez križca, Peter, in brez prstana — zato ker so imeli tako široko odprte oči, da se jim je naenkrat zazdelo, da vidijo več stališč. To odkritje jih je tako osupnilo, da so naenkrat zahrepeneli po drugem stališču, mnogokrat iz gole radovednosti. In videl sem tudi, da se to navadno izmed plemenitejših duš. To bi še ne bilo nobeno hudo, hudo pa je to, da so te duše po večini jako nesrečne; zato tavajo od stališča do stališča, vsa se jim zde prenestalna, preprazna in nazadnje zablodijo — med stališča, zadevajo se na desni in levi in ne pridejo nikamor. Peter, ali se ti take duše ne zdijo pomilovanja vredne, ali ne misliš, da je bolje nekaj doseči kakor nič? Kaj pravi tvoja pamet, Peter?“

„Bolje nekaj kakor nič.“

„In zopet: kaj pravi tvoja pamet, po čem hrepeni vsakdo, naj stoji na kateremkoli stališču, pa makar na nobenem?“

„Po sreči.“

„In dalje: če si prideta dva, ki stojita na različnih stališčih, navkriž, ali naj močnejši pomendra slabejšega, ali naj si povesta raje, kako in kam mislita?“

„No, zmenita se naj.“

„In če bi tebi, Peter, kdo zastavil pot, ali se ne bi hotel z njim z bogati, da bi se videlo, kdo naj se umakne, ti ali on?“

„Rad bi se.“

„Ce dovoliš, poberem zopet križec in prstan.“

„Prosim.“

Vikarij je pobral verižico in si nataknil prstan.

„Peter, ti si stal nekoč na nekem stališču.“

„In stojim še danes.“

„Za to sedaj ne gre. In takrat je stalo tudi mnogo drugih na istem stališču kakor ti.“

„In stojijo še danes.“

„Tudi za to ne gre. Stališče, katero mislim, je bilo namreč stališče svete katoliške cerkve. Iz njenih rok si ti prejel mašniško posvečenje, ona ti je izročila tudi nekaj svojih ovčic. Pa se je razneslo, da si se ti, Peter premislil, da si začel učiti drugače kakor sveta cerkev. Z drugimi besedami: gospodar je čul novico, da mu

oskrbnik zapravlja posestvo, in ali misliš, da se razsoden gospodar ne popelje na pristavo, ali pozove oskrbnika k sebi, da se domenita kako in kaj? Tukaj gre namreč samo za to: ali si širil krive nauke ali ne, in nikdo ne vpraša po tem, ali je bilo prav, da te je loški gospod dal napasti in zapreti, da si skušal dvakrat pobegniti in kar je še druge navlake; vse to so malenkosti, ki mene kot zastopnika cerkvenega poglavarja nič ne brigajo.

„Seveda, če začnete tako, človek rad odgovarja, saj skoraj mora. A poglejte tisti svoj protokol in boste videli, v čem tiči moje krivoverstvo: v obhajilu sub utraque, v mojih otrocih, v tem da sem plezal po obzidju tolminskega gradu in da nisem maral odgovarjati Nepokojevemu zasmehovanju.“

„Protokol zame ne velja.“

„Ali za Nepokoja velja, za očeta Angeluccija velja, za patrijarha velja, za papeža velja. In vi — ali ne veste, da vas pahnejo ta hip na zatožno klop poleg mene, če vas slišijo?“

Ključ v vratih je zarožljaj, Barbaro je pogledal na uro.

„Dolžnost me kliče. Razmišljajte nekoliko o tem, kar sem vam povedal, in prosim vas, Peter — molite! Če bom količkaj mogel, pridem jutri zopet. Saj vam ne bom nadležen, Peter?“

„Ne boste.“

(Konec prihodnjič.)

Kult francoske književnosti izven Republike.

Anton Debeljak.

Francoska literatura, kultivirana doma s tako ljubeznijo in navdušenjem, ima vedno dovolj pospeševalcev tudi za mejami domačije. Ne mislim pisateljev iz sosednje Švice, kakor Amiel, Rod, lani umrli neokristjan, in kopa drugih: prihajajo še od dalje. Med starejšimi je zlasti znan Grk Chénier, giljotiniran za časa velike revolucije, in njegov rojak Papadimantopoulos († 1910), ki si je nadel naziv Moréas po svoji domovini, in ki je igral v razvoju francoskega simbolizma dokaj znatno vlogo. Zaradi posebnosti omenim rumunsko poetko Vacaresco, ki piše sicer tudi v angleškem jeziku, in Poljakinjo Krysińska. Angleška Amerika je dala dva delikatna pesnika: Stuart Merrill in Viélé-Griffin sta prinesla

Križev pot Petra Kupljenika.

Zgodovinska povest. Spisal Pastúškin.

(Konec.)

IV.

Peter je razmišljal. Hotel je biti kar se da pošten, ne pred vikarjem, pred seboj, pred svojo vestjo. Sprva se je moral skoro siliti, da mu misli niso vhažale na stranpota, naganjati jih je moral, da so se spravile nad mnjenja, ki jim jih je dovrigel Barbaro. Kdo ve, mogoče vendarle niso samo obrane kosti, kakor se zdi na prvi pogled? Mogoče se jih drži vendarle še nekaj mesa. Kar je bil povedal o prijatelju izdajici, je bilo res. Čuden človek. Nikoli te ni videl, pride, se prestopi dvakrat od stene do stene in ti na vsem lepem pove, da te je prijatelj izdal. Samo tisto komedijantstvo, tisto snemanje križa in prstana! In potem čeljustanje o stališčih! Saj če vzame človek vsak stavek posebej, je vsak podoben praznemu otepu, zrna boš iskal v njem zaman. A tedaj, ko mu je beseda tako tekla, mirno, vnikljivo, ga je nehote poslušal in mu nehote pritrjeval. Peter se je skoraj jezil sam nad seboj. Že sama barva vikarjevega glasu je bila tako prikupljiva, da je Petrova duša, obrnjena bolj kakor kdaj poprej sama vase, prisluhnila, če je le zinil. Peter je sklenil zanaprej bolj paziti nase: poslušal bo, a ne barve glasu, ne njegove zavratne vnikljivosti, samo razum bo govoril, čista pamet bo sedela na prestolu in obrisala šminko vsaki besedi, da se pokaže v svoji goli vrednosti in se bo videlo, kaj zaleže in kaj bi rada zalegla. Tudi nad tem se je Peter skoraj jezil, da je vikarju tako na široko odgovarjal. ‚Da, govoriti je treba, z molkom ne bo nikomur pomagano. In vendar — pred ljudstvom, žejnim božje besede, o tam bi govoril, pred temi ljudmi ne morem. Ali iz strahu, da me nadvladajo? Jaz vem samo to: kadarkoli me zapeljejo, da jim odgovarjam, se tik nato pokesam, zazdi se mi, da sem nekaj izgubil, nekaj omadeževal, izdal in prodal košček samega sebe.‘

‚Kmalu bo tukaj,‘ je preudaril Peter drugi dan, ko je slišal sem od Sv. Ivana in od stolnice zvoniti poldne. Čakal je mirno, in glej čudo: mahoma se je zavedel, da čaka nekam dolgo. Vstrašil

se je skoro te zavesti, to se pravi pač, da ga pričakuje. Bi ga rad poslušal, ali bi rad govoril? Menda oboje.

Zdajci se vrata odpro in z vikarjem je prišel —

„Andrej, ti!“ je vzkliknil Peter.

„Peter,“ je rekel Barbaro, „znano mi je, česa pričakujete od tega moža. Vem, da vam je njegov prihod nepričakovan, a silnò zaželjen. Puščam vaju sama. Za to ugodnost se imata zahvaliti pred vsem gospodu glavarju. Inkvizitor ne ve ničesar in ko bi vedel — a pustimo to; pol ure, prijatelja!“

Peter se je videl samega z Gompo. Prijel je Andreja za roko in ga povlekel k sebi na stol:

„Ali je ona, ali ni?“

— — — — —

„Povej, ali je ona, ali ni?“

— — — — — „Ni.“

„Andrej, ti si bil tam? Pri njem? Pri njej? V Tolminu? V Ljubljani? In si videl: ni?“

„Ni.“

„Andrej — zakaj čakaš? Saj res, truden si, žejen, lačen . . .“

„Ne, gospod fajmošter. Ta gospod, ki so me sem pripeljali, so tako dobri . . .“

„Če te je torej nasitil in napojil, zakaj čakaš? Zakaj ne pripoveduješ, Andrej, o Štefaniji?“

„Oprostite, gospod fajmošter, te dni sem doživel toliko novega, nerazumljivega, da že več ne vem, kje mi glava stoji. Oprostite, če včasih pozabim, da moram govoriti z vami samo o Štefaniji. Kakor sva se bila domenila, sem se napotil jaz drugi dan iz Gorice v Tolmin. Izvedel sem, kar sem vedel že prej. Govoril sem z njim samim. Pokazal mi je svojo malo Štefanjico v zibeli in tožil, da si mora zdaj sam kuhati in sam zibati. Pokazal mi je prazno omaro, kjer je imela svoje perilo in obleko: vse je vzela s seboj. Nekega jutra, med tem ko je on maševal, je izginila. Šele zvečer tistega dne je izvedel, da so jo ljudje videli med skakači, ki so jih černidi gnali v Ljubljano. Avšo, ki se je pogovarjala z angeli in Marijo, so odpeljali še tisti večer, ostala tolpa je prenočila pri Sv. Luciji. Šel je za njo in jo našel tam. Ni ga hotela več poznati. Pljunila mu je v obraz in zbežala od njega.“

„V obraz mu je pljunila? Tako ti je pravil sam?“ Petru je zalesketalo oko v veselju.

„Sam mi je pravil. Pljunila mu je v obraz in mu obrnila hrbet. Sam Nepokoj je pristopil in jo prosil, naj se vrne z njim — ne vem, ali zares ali v šali. A ona, ne bodi lena, je pljunila tudi njemu v obraz.“

„Tudi njemu?“

„In je prosila, naj jo pustijo za nekaj časa domov, da bo videla vas.“

„Torej ni vedela nič o mojem vjetju?“

„Ne.“

„In še zdaj ne ve?“

„Pač. V Ljubljani sem govoril z njo in sem ji povedal.“

„In kakšna je bila? Ali je bila kaj bleda?“

„Zelo bleda.“

„Jaz sem jo poznal samo s polnimi, rdečimi lici. Zdaj, praviš, so ji obledela in upadla tudi, kajne?“

„Tudi.“

„In kakšno krilo je imela?“

„Sivo z belimi rožicami.“

„In dolgo, kajne?“

„Do peta.“

„Jaz sem jo poznal samo s kratkim. In kako je govorila? Ali se je kaj smejala, ko je govorila? Kadar je govorila z mano, se je zmerom smejala.“

„Nič se ni smejala. Bila je žalostna in je govorila počasi in tiho. Ko sem ji pravil o vas, je jokala.“

„Ah, jaz sem jo videl jokati samo, če je izgubila punčiko, ali ko je bila še čisto majhna, če je padla na nos. Andrej . . . toda ti najbrž nisi gledal. Enkrat — imela je dve leti — mi je jezdila na kolenu in vajeti so ji bile moja brada. To ti je jahala! Kakor tista gospodična, veš, ki je jezdila tolikokrat z loškega gradu in imela zmerom sokoliča na roki ali na ramenu, včasih tudi na belčevi glavi med ušesi. Tako je jahala, vlekla vajeti in se smejala. Kar ji smuknejo vajeti iz rok in ona pade z nosom na tla, veš, s tistim malim noskom, Andrej.“

„Se spominjam, s tistim tako lepo pokvečenim.“

„Torej si opazil? To sem hotel vedeti. Torej ima še ta poredno pokvečen nosek s komaj vidno, nagajivo zarezico na vrhu?“

„Še, še.“

„To je dobila takrat pri jahanju, ta lepi razorček. Moj Bog, Andrej, kako je takrat jokala, z debelimi solzami. In kaj ti je rekla, Andrej?“

„Pošilja vam pozdrave.“

„A kako je rekla? Njene besede! Ali si nisi zapomnil, Andrej?“

„Pozdravite preljubega očeta, Andrej — je rekla — in prosite ga, da mi odpusti.“

„Samo to?“

„Tako rada bi ga še enkrat videla — je rekla — da bi se razjokala z njim. On je tako dober — je rekla — in vem, da bi mi odpustil.“

„Samo to?“

„Recite očetu, Andrej — je rekla — recite mu, naj moli zame. Jaz bom tudi molila, vse molitve, ki sem jih slišala od njega — je rekla — tako mu povejte, Andrej.“

„Samo to?“

„O še dolgo je govorila. In je tako ihtela, tako krčevito.“

„Pripoveduj, Andrej, vse njene besede ponovi, od prve do zadnje!“

„Tako žalostna sem — je rekla — radi očeta bolj še kakor radi sebe. Da moram biti tako nesrečna — je rekla. Zakaj nisem ubogala očeta — je rekla — tako hudo mi je, tako hudo.“

„Nadaljuj, Andrej! Kaj je še rekla?“

Andrej pa je pripovedoval, kako so jo zopet odpeljali, kaj pravijo stanovi, kaj gospod Krištof, kako so se odpravili nemudoma poslanci v Gradec, da bi dosegli njegovo oprostitev, kako se je —

„Nisem te vprašal po tem, Andrej. O njej sem te vprašal, o Štefaniji. To boš povedal pozneje. Zdaj pravi o njej. Ali ima še tako bele ročice kakor takrat, veš, ko je držala vajeti?“

In Andrej je moral začeti znova, vse od začetka in nato še nkrat, in Petru ni nikoli zmanjkalo vprašanj — Kako bi zmanjkalo solncu gorkote?

V.

Oglejski patrijarh Ivan Grimani je sedel na balkonu in gledal na vrt pod seboj. Prek vrta mu je uhajal pogled na videmske strehe, plesišče srpanovih žarkov. Doli pri bratih minoritih je zaklenkal zvonček in čez malo so prihajali gori do balkona resni in v svoji neskladnosti trpke tolažbe polni zvoki raztegnjenega rezponzorija. Štiri popoldne. Ob takem dnevnem času ima srpanovo solnce še daleč proti severu toliko ognjevitosti, da nikogar ne mika izpostavljati mu svoje ude, nika tukaj v Vidmu, na pragu solnčne Lom-

bardije. A patrijarh si je izbral nalašč najbolj prisojen prostor, kjer so se topli žarki živo odbijali od belega zidu. Osem križev — ne vštévši velikega zlatega, ki mu je počival na prsih — je dihala kakor toliko strupenih zmajev s tako hladno sapo vanj, da je moral zadnji dve leti zapustiti starodavno obmorsko prestolnico in iskati tukaj miru in gorkote. Ni se varal. Če je tako sedel v mehkem naslanjaču, trudno glavo sklonjeno nazaj, trganja polne noge stegnjene po mehki blazini, se mu je zdel vsak solčni pramen drobna zlata cev, ki se cedijo po njej čudodelni sokovi izpod dobrotnega neba.

Z drobno, nežno, skoraj žensko roko je segel po debeli knjigi, počivajoči na malem, z glavami beneškega leva okrašenem trinožniku, in fini, beli, tenki prsti so se oprijeli dragocene vezave in zlatih okraskov; uprli so se, a bili so tako nežno-slabotni, da se knjiga ni premaknila.

„Simeone,“ je šepnil patrijarh v sobo skozi okno, zagrnjeno z židano zaveso take barve kakor kanarčkovo perje, prevezeno s srebrnimi všitki in zlatimi nitmi.

Na balkon je stopila sloka postava čudolepega mladeniča v dolgi kuti.

„Simeone, položi mi knjigo v naročje in odpri jo na strani 387. Moje roke so preslabe.“

Brez besede je mladenič ubogal in hotel oditi.

„Ali ga še ni?“ je vprašal starček.

Mladenič je odkimal.

„Pojdi in oprosti sitnemu starcu, ki te nadleguje, da moraš vsak hip odložiti čopič. Kadar pride, me opozoriš.“

Mladenič je prikimal in neslišno, kakor je bil prišel, je zopet odšel.

Patrijarh je čital do konca, kjer mu je bil mladenič odprl, in je obrnil stran. Ni še dočital na drugi strani do srede, kar se mu zazde vse besede, ki jih je videl pred seboj, tako prazne kakor snetljivo seme. In vendar so bile prej tolikokrat tako polne modrosti! Dvignil je roko in objel z mirnim, tihim pogledom ubrano sliko, ki se mu je nudila: tam zadaj živomodro ozadje in pod njim, kakor beneške čipke ob robu prazniškega predpasnika, modroboke planine s sivimi vrhovi, dalje proti vzhodu valovito gričevje vina bogatih Brd, na drugo stran v nedogled potapljajoča se plan, posejana z belimi vasmi; le tuintam štrli vrsta topolov, dve trepetliki, akacija. Kakor jagnje se mu je paslo oko in je plavalo v ožjih in vedno

ožjih kolobarjih nad ravnino, dokler mu ni obviselo na palači mestnega gradu tam na hribu, na malem, ozkem, kurniku podobnem balkončku, ki je visel, v očitnem nesoglasju s častitljivo stavbo, na južnozapadnem voglu skoro čisto pod streho, da ga je bilo videti daleč po mestu — kakor da bi pustil kipar iz pozabljivosti ali hudomušnosti konec nosa na Venerinem obrazu neobdelan in voglat.

„Že nekaj mesecev ni bilo izpostavljenega nobenega hudodelnika, kje so pa tega dobili?“ je pomislil patrijarh.

„Simeone.“

Mladenič je prišel.

„Kaj je zakrivil ta človek, da ga kaznujejo z javnim posmehom?“

„Ne vem. A stopim do gospoda priorja, on bo vedel, on je vsak dan v gradu.“

In ko se je vrnil, je povedal:

„Nevaren vohun, Nemec ali Kranjec, nekaj takega. Vlovili so ga na meji in zdaj so ga imeli tukaj kot pričo v zadevi onega Kupljenika, ki ga danes pričakujete. Pa jim je včeraj ušel, nikdo ne ve kako, in so ga našli, pomislite, pod gradom, tam, kjer so ječe. Dognalo se je, da je skušal prodreti do Kupljenika in ne vem kaj še.“

Iz sobe se je čulo trkanje.

„Poglej!“

„Kupljenik, z gospodom priorjem,“ je naznanil vrnivši se mladenič.

„Pokličiči še tri tovariše. Danes imam noge tako mrtve, da ne morem sam v sobo.“

Dvignili so previdno naslanjač in so prenesli starčka v sobo. Pri vratih sta stala Peter in prior.

„Pustite naju sama, pozneje vas pokličem!“

Nosači, ki so pomagali mladeniču prenesti patrijarha, so se s priorjem odstranili, čudalepi mladenič se je skrtil v kotu za svoje platno. Peter je stal še vedno na istem mestu. V polmračni sobi se je slišalo samo rahleje ali močneje drsanje čopiča po platnu.

Patrijarh je mignil Petru s kazalcem in mu pokazal stol blizu sebe.

„Ali veste, kam ste prišli?“

Patrijarhov glas je bil tih kakor v spovednici, mladenič za platnom gotovo ni slišal.

„Povedali so mi, Prezvzišenost.“

„In kaj pričakujete sedaj?“

„Vprašanj, Prezvzišenost.“

„In potem?“

„Obsodbe.“

Patrijarh je sklenil drobne roke v naročju in pogled mu je šetal gorindol po vijoličasti židi, pokrivajoči njegove stegnjene noge, od rok se je sprehajal doli do sandalov, ki so kukali na drugem koncu izpod žide, majhni in mehki, kakor napravljeni za drobno nožico visokorodne Rimljanke, od rok do sandalov in zopet nazaj. Večkrat zaporedoma mu je šel tako pogled, nato je dvignil glavo:

„Peter, poglejte z balkona proti gradu, proti kajbici pod streho!“

Čez malo se je Peter vrnil z balkona in je pogledal patrijarha vprašaje.

„To je Gompa.“

Peter je vzdrgetal.

„Vi veste, Peter, da radi vas, in veste tudi, da je nedolžen.“

„Sami so ga pripeljali k meni, nobeden jih ni prosil.“

„Potolažite se, v pol ure bo vaš prijatelj prost.“

Peter ga je pogledal hvaležno. Patrijarh si je dal prinesiti črnilo in košček pergamena. Popisan list je nato oddal mladeniču, naj ga nese, kamor je bil naslovljen. Peter je ostal sam s patrijarhom.

„Peter Kupljenik, mojemu vikarju ste rekli včeraj, da vidi pater Angelucci vaše krivoverstvo v ženi, v kelihu, ki ga delite vernikom, v vaših pobegih in vaši nepokornosti. Ko sem to slišal, sem sklenil spregovoriti z vami. Vi veste, kako postopamo drugače: ženo v samostan, moža v ječo ali v denarno kazen, otroke dobrim ljudem v oskrbo ali po svetu. In krivci sami se vdajo rade volje, odpovedo se zmoti in se skesano podvržejo kazni. Vi, kakor kaže, niste izmed teh in mislite pač, da to, kar sem vam prej naštel, ne izključuje pravovernosti.“

„Nikakor ne.“

„In to utemeljite —“

„S tem, da izpovem: čutim, da zija med mano in mojimi predstojniki prepad, zavedam se dobro, kaj ga je povzročilo in da postaja vedno nepremostljivejši, priznavam, da je bil neizogiben in vedno sem se bal, da zdajzdaj štrbunknem vanj, ko me moč razmer pritira na njegov rob — a življenja, ki ga imam za seboj, ne morem obsojati in ga nikoli ne prekličem.“

„To je ves vaš zagovor?“

„Ves.“

„Glejte, to je zopet nekaj takega.“

Patrijarh se je prekinil. Čudolepi mladenič se je vrnil in se skrnil za platno. Patrijarh je povzel stiha:

„Da se s temi besedami niste domalega nič opravičili, čutite pač sami. In vendar — vaše besede me silijo misliti. Drugi obdolženci se zagovarjajo navadno s tem, da kažejo drugam, namigujejo v Rim in eden — burkež — se je izrazil pred sv. sodom: „Če so imeli v Vatikanu več let razne gospodinje, ki so dobro gospodinjile, zakaj bi jaz v svoji fari ne poskušal tudi tako?“ Drugi, malovredni navadno in brez moči, zatrepečejo pri prvi besedi in se opravičujejo s slabo človeško naravo in z vcepljenim slabim nagnjenjem. Še druge spreobrne nekaj besed kralja modrijana, kakor: In sem našel, da je grenkejša od smrti ženska, ki je zanka lovska, in njeno srce je mreža, in njene roke so vezi. Kdor je všeč Bogu, ji uide; kdor pa je grešnik, tega bo ujela i. t. d. Vidite, to jih brž tako umehča, da me ta naglica spreobrnjenja včasih res vznemirja, ker je preočitno, da ni sledu o kaki posebni milosti, ampak da govori iz njih edino le — trebuh. Pozneje so dobri dušni pastirji, nekateri celo vzorni, ali kaj — tako uspešno, kakor prej v zakonu, ne delujejo več. To so otroci. Če ne dobijo igračice, so pridni; ko jo imajo tudi, dasi ne več tako; a če se morajo ločiti od nje — se cmerijo na tihem in česar se dotaknejo, vsega se prime ta njihova čmerika. Vi niste otrok, vi ste mož in upam, da boste razumeli. Koliko jih je, teh dušnih pastirjev, ki niso poklicani; a kaj — postanejo stroj in živa duša se ne more v ničemer pritoževati nad njimi. Taki ne zabredejo v krivo vero, tudi ne kršijo celibata, toda vse njih delo je kakor delo stroja. V duhovnem pastirstvu je namreč samo ena prava pot, visoka in skoro omotična: moško delo v neskaljenem, moštva polnem devištvu. Pastir gre po poti naprej in namesto male družinice, namesto domačega ognjišča, mu je izročena velika družina, ki jo mora dvigati in vabiti za seboj. Drugi morajo zanj ustvarjati posamezne delce, on mora vedno obvladati celoto in skupnost. Drugi se morajo pogrezati v sladkosti in bridkosti naravnega očetovstva, on mora imeti glavo nad njimi, vedno poln moči in poln življenja. Kakor hitro ga zaskomina po malih vrednotah sladke omejenosti, kakor jo vidi pri tistih, ki naj jim bo pastir, kakor hitro razbije veliko kupo življenja ob skalo nizkotnih strasti in seže po mali, zapade omotici in se mu zvrtil, da telebne v pogubo. Za naših dni je ta nevarnost velika in zato, Peter, so nam otroci in stroji za sedaj ljubši od mož. A povejte mi, Peter, čemu, mislite, vam pravim to?“

„Ker mi hočete dopovedati, Prezvzišenost, da je mene zaskominalo po mali kupici.“

„Ker vidim, da razumete, vas bom vprašal samo še eno: Kaj mislite, ali vas prepustim sv. sodu in njegovi obsodbi?“

„Seveda me prepustite, Prezvzišenost!“

„Deo gratias!“ je zaukalo izza platna. Po podu se je zakotalil čopič, še poln zelene barve, in izza stojala je pritekkel čudolepi mladenič v kuti:

„Striček, striček, poglej!“

In je obračal stojalo, uprl se z mladimi rameni in prinesel sliko tik pred patrijarha.

„Poglej, striček, poglej!“

In je sukal stojalo, tekal k oknu, odgrinjal dragoceno zaveso, pa jo zopet spuščal, dvakrat, trikrat, dokler ni padlo v sobo ravno toliko luči, kolikor je je rabil. Nato je pokleknil med sliko in naslanjač poleg patrijarha, poiskal njegovo nežno, blede roko, jo nepretrgoma poljubljal in se pri tem vedno in vedno oziral v sliko in jecal kakor otrok, ki ga je zadela v sanjah nikoli upana sreča:

„Striček, to ni moja roka, ne, čutil sem natanko, a nisem mogel povedati do zdaj: druga roka, mehka in nevidna, a dobro čutna, je ves čas vodila mojo, zlasti včeraj in danes. Poglej, striček!“

„Angelina. Prav tako so ji gledale oči, ko so te trgali iz njenega objema.“

„Striček, kaj ne, da mi bo odpuščeno? Prve dni sem obupaval, a potem — tista mehka roka, brez nje ne bi dovršil nikoli; čim dalje je vodila mojo roko, tem bolj sem čutil, kako se mi sladko razliva po prsih, in da me je nebo uslišalo. Striček, kaj ne, da mi bo odpuščeno?“

„Bo.“

In mladenič je poljubljal nežno patrijarhovo roko, njegov obraz je sijal kakor obraz angela, njegovo telo, mlado in močno, je tonilo v temni kuti.

Peter je stal ob strani in gledal v tla.

